

Arxivística

L'Arxiu del Reial Patrimoni de Catalunya, fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó

Rafael Conde y Delgado de Molina

Arxiu de la Corona d'Aragó

Els darrers dies del mes de novembre de l'any 1936 ingressà a l'Arxiu de la Corona d'Aragó l'Arxiu del Reial Patrimoni, creat en la seva forma i contingut definitiu per Ferran VII, reunint els de l'extingida Batllia General de Catalunya, el de l'extingit Ofici del Mestre Racional i els fons produïts per la Intendència o, si es vol, per l'Intendent en funcions de batlle, en l'administració del Reial Patrimoni durant el segle XVIII i els que la recreada Batllia l'any 1816 aniria produint.

Hi hagué una primera creació l'any 1804, obra de Carles IV, amb la documentació de la Batllia dels temps medievals i moderns i de l'època de la Intendència, amb l'afegit d'algunes sèries concretes del fons del Mestre Racional. La creació definitiva ve de la mà del reglament de l'any 1816. Nascut *de iure*, tingué realitat de fet l'any 1819, quan s'incorporà sencer l'arxiu del Mestre Racional. Un i altre, el de l'any 1804 i el de l'any 1816, van néixer amb unes funcions clarament instrumentals: furnir les informacions documentals necessàries per a restaurar el Reial Patrimoni.

En última instància, neix de la determinació política de distingir clarament entre els recusos financers de l'Estat i els de la Casa Reial. El punt de partida és el Reial Decret de 22 de maig de 1812, pel qual se separà totalment el govern dels interessos de la Casa Reial dels altres de l'Estat, i es determinà que el Majordom Major de la casa reial entengués en tot el que era relatiu a dita reial casa i que anessin a càrrec seu tots els afers de palaus, boscos, jardins, patrimoni reial, etc. que abans depenien de la Primera Secretaria i de la de Gràcia i Justícia¹.

L'administració financera de l'Estat era a mans dels intendants, els quals havien assumit a més el rol dels batlles generals, mantenint sempre, però, la diferenciació de funcions i, per tant, de fons documentals². La diferenciació creada pel Reial Decret exigia una estructura organitzativa pròpia i autònoma de l'aparell burocràtic "estatal". A aquesta necessitat respon la recreació, pertot arreu de l'antiga Corona d'Aragó, d'unes batllies que eren les successores directes de les dels temps forals.

A Catalunya, aquesta Batllia fou creada per Ordre d'1 de juny de 1816³ i, paral·lelament, es rellança, de forma definitiva i amb perfils perfectament definits, l'Arxiu del Reial Patrimoni. Poc entendríem sobre l'evolució i les vicissituds d'aquest arxiu, veritable creació borbònica, si no prenguéssim en compte dos principis.

Primer, que l'arxiu, qualsevol arxiu, és un instrument i que, per tant, la vida d'aquest arxiu serà més o tan poc florent com més o menys útil sigui als poders polítics, per tant financers, que l'han de mantenir. Utilitat purament econòmica, en uns casos, i de prestigi en d'altres. I que, per tant, la història de l'Arxiu del Reial Patrimoni depèn del vaivé de la història del Reial Patrimoni, i és la història dels successius retalls que l'evolució política del mogut segle XIX va anar imposant al gloriós, ric i multiseccular Reial Patrimoni.

Segon, que l'Arxiu del Reial Patrimoni de Catalunya és l'arxiu, si no privat d'una família, la reial, sí d'una administració privada. La memòria *Sobre abolición del Real Patrimonio en la Corona de Aragón*, presentada al tutor d'Isabel II, el general Espartero, l'any 1842 pel Consultor de la Real Casa⁴, mantenint els drets de la reial casa en la percepció de part del Reial Patrimoni, reconeix aquesta diferenciació:

*"En nada está más exacta la Comisión del Congreso [la que informà sobre el projecte de llei de reforma radical, practicament abolició, del reial patrimoni] que en asegurar que jamás habían sido patrimonio del Príncipe como persona particular los derechos y propiedades que forman el Real patrimonio en la antigua Corona de Aragón, porque ciertamente no han sido nunca ni lo son en la actualidad patrimonio particular del Príncipe aquellos derechos y propiedades, si se distingue como se debe el patrimonio de la Corona del patrimonio del Monarca, cuya confusión y mezcla ha dado ocasión a no pocas equivocaciones"*⁵.

I si el Reial Patrimoni és propietat de la Corona, l'arxiu que el sustenta i el serveix és també propietat de la Corona, considerada aquesta com una entitat política diferent de la Nació. Per tant, excepte els anys 1820-1823 (Trienni Constitucional) i 1868-1875 (Septenni Revolucionari), durant tot el període que va des de la reorganització de l'administració l'any 1816 fins a la proclamació de la Segona República l'any 1931, serà sempre la Real Casa, a través del Majordom Major o de l'Intendent, qui prengui les decisions sobre l'arxiu.

I. Els arxius de les institucions financeres preexistents

A. L'Arxiu del Mestre Racional

"Certa cosa és que en la casa d'Aragó no havia ofici de Mestre Racional tro que el senyor rey en Jacme que era rey de Sicília, fill del sen-

*yor rey en Pere, vené de Sicília e per mort del rey n'Amfós, frare seu, succehí en lo reyalme d'Aragó. E venc lo dit rey en Jacme de Cicília per regnar en Aragó en l'any de nostre Senyor MCCXCII. E ladonchs ordonà en sa casa e en sos regnes offici de Maestre Racional qui reebés los comptes de tots los officials de sos regnes, con d'abans, en temps dels altres reys primers, tots los comptes se definien per comissaris*⁶.

Si els primers testimonis de passament de comptes es remunten a l'època de Ramon Berenguer IV, no és fins al complex període de la minoria de Jaume I que apareixen els primers casos d'una delegació expressa per al control i la recepció dels comptes presentats pels oficials reials. La delegació que es fa l'any 1220 a fra Guillem, de l'Orde del Temple, "*in comptis ab omnibus recipiendis*", no significa que el rei es desentengui de forma definitiva del control dels comptes, atès que el mateix Jaume I continuarà, com els seus antecessors, rebent i aprovant personalment els comptes o delegant de forma expressa i puntual en persones d'alt nivell jeràrquic la seva recepció.

La coexistència de la revisió personal i la delegació puntual continua durant els primers anys del regnat de Pere II-III el Gran. L'annexió del regne de Sicília l'any 1282 serà causa de la modificació del sistema.

A Sicília, a partir de l'any 1240, apareixen delegacions reials per a la recepció de comptes dels oficials reials en un òrgan col·legiat de racionals. Al començament, la delegació és anecdòtica. És amb Manfred (1258-1266) que es consolida un col·legi de mestres racionals amb competències sobre tots els oficials del regne i amb autonomia respecte a la cúria règia⁷.

La conquesta de Sicília posa el rei aragonès en contacte amb la institució. A la tornada als territoris peninsulars al començament del maig del 1283, Pere du amb ell el seu mestre racional sicilià, Corrado Lanza –nomenat Mestre Racional de la Magna Cúria al començament del febrer–, amb les mateixes funcions que allí tenia. No existeix nomenament específic de Lanza com a Mestre Racional, però sí l'exercici de les funcions. Alfons II-III el Franc suprimeix l'ofici l'any 1288. El Mestre Racional és substituït per receptors de comptes nomenats directament pel rei.

En aquesta situació s'inicia el regnat de Jaume II fins que, el 1293, és recreat el càrrec. No existeix ni decret de creació ni nomenament exprés, però ja el 13 de maig Arnau Sabastida és ja dit "Mestre Racional"⁸.

A partir d'aquest moment no s'interromprà la sèrie dels mestres racionals de la Corona fins que, amb els decrets de Nova Planta, les funcions del Mestre Racional siguin absorbides pels comptadors dins del nou organisme de la Intendència General.

A partir de la creació definitiva de l'ofici, es creà un dipòsit documental que trobà aixopluc al soterrani del Palau Reial. Abans,

"con eren reebuts e finats reponien-se en la casa de les ermites, que és en la ciutat de Barchinona prop la casa del Espital de Sent Johan de

Jherusalem. Mas après que-l dit offici de Maestre racional fo creat e ordonat, tots los comptes foren reebuts e espegats en la casa que és dejús lo palau del senyor rey en Barcelona, on vuy són conservats”.

Allí estigué el primer arxiu del control de les finances. Eren, doncs, els autors del *Repertorium universorum compotorum*, d'on són extretes aquestes notícies, en dir que l'arxiu del Mestre Racional estigué des del 1292 als baixos del Palau Reial. En realitat, l'arxiu del racional té la mateixa data que l'Arxiu Reial: 1318.

En efecte. A l'albarà definitori dels comptes presentats per Arnau Messeguer al Mestre Racional Pere de Boïl l'any 1319, es fa referència a l'ordre verbal donada per Jaume II l'any anterior per a la construcció d'unes estances per a l'Arxiu Reial. A l'albarà⁹, es diu que

“[...] axí metex ordonà que en les cases de volta, qui són dins lo dit palau seu on solien ésser establies, fo[s] reparada e adobada una casa ab ll grans finestres ab reyes que badassen en lo corral del dit palau, en la qual casa fossen estoiats e conservats los comptes e les altres scrip-tures del offici del maestre racional de la sua cort”.

És ara quan neix de forma definitiva l'Arxiu del Mestre Racional amb la denominació d'*archivum officii magistri rationalis*¹⁰, *archiu del racional*¹¹ o *archiu dels comptes de Barchelona*¹². Avancem que allí estigué fins al començament del segle XIX (i se'n parla com de l'"archivo de Santa Clara" per les raons prou conegudes) quan fou incorporat a l'Arxiu de la Batllia per tal de crear l'Arxiu del Reial Patrimoni de Catalunya.

Durant els primers seixanta anys de vida, els comptes definits s'anaren acumulant sense gaire ordre a les estances de l'arxiu. Diguem de passada que el del Mestre Racional fou un arxiu totalment autònom respecte al Reial. Martínez Ferrando afirma, atret per l'organització dels arxius sicilians i, potser, per la posterior dels arxius valencians, on el coadjutor del Mestre Racional serà responsable de l'arxiu del Real¹³, que l'Arxiu Reial de Barcelona fou un arxiu dividit en dues seccions: el que podríem dir Arxiu de la Cancelleria i el del Mestre Racional¹⁴. Seduït per les paraules de Martínez Ferrando, Antoni M. Aragó, vicedirector que fou de l'ACA, digué que l'arxiver reial tenia la responsabilitat de l'Arxiu del Racional¹⁵. Errà, però en descàrrec seu cal recordar que a Bertomeu Despuig, el successor del primer arxiver Pere de Passeya, se li adreça el rei en alguna ocasió com a *“conservatori scripturarum patrimonii regii in archivo Barchinone existencium”*¹⁶, i a l'ordre de lliurar les claus al seu successor, Ferrer de Magarola, es comunica al protonotari, aleshores el seu superior jeràrquic, que ha donat a Magarola l'*“officium custodiendi archivum Barchinone scripturarum patrimonii nostri quod Bartholomeus de Podio, scriptor noster, qui ab hoc seculo migravit, tenebat”*¹⁷.

Per comprendre-ho, cal tenir en compte una realitat: durant els temps medievals, l'arxiu és del rei, no del regne. I que el sentit patrimonial de la corona col·locava sota "patrimoni" tot el regne. Tot és "patrimoni" del rei: el territori, la justícia, les finances, l'administració, l'arxiu, etc. Tot.

Els dos arxius foren realitats autònomes. Cap dels memorials creats pels arxivers per al control dels fons no conté cap mena de notícia de documentació del Mestre Racional. De la documentació de l'arxiu en lliurava certificació el Mestre Racional, que la segellava amb el del seu ofici¹⁸.

Al Mestre Racional retien comptes, d'acord amb les *Ordinacions* del Cerimoniós, que fixen les funcions i el procediment, el tresorer, l'escrivà de ració, el protonotari, els batlles generals i els locals si són convocats, el camarlenc, els procuradors, l'administrador de Sardènia, i *"quallsque quals nostres oficials e persones altres, per administració de lur ofici o per altra manera, dels drets nostres alcuna cosa reebents o despenents en qualque manera si no d'aquells que en part o en tot al escrivan de ració retre són estrets"*, és a dir, tots aquells que d'una forma o d'altra toquen diners pertanyents al rei, excepte els que han de fer-ho a l'escrivà de ració (comprador, dispenser, etc.). El procediment, en síntesi, no és gaire diferent al retiment de comptes actual: devien presentar els seus llibres de comptes acompanyats de tota aquella documentació –ordres de pagament i èpoques– que demostrés la veracitat de l'assentament comptable. El Mestre Racional o els seus escrivans examinaven els comptes, comprovaven les ordres de pagament i les èpoques del lliurament dels diners, anotaven al marge de cada assentament totes dues dades, reunien al final del compte els seus *"duptes"*, anotaven també a continuació d'aquests les explicacions del compte-retent i, per fi, si tot anava bé, definien el compte. A part, enfilades, conservaven les *"cauteles"* o documentació probatòria de la veracitat del compte. A més, el Mestre Racional creava la seva pròpia documentació en l'exercici de les seves funcions: convocatòria als oficials a retre comptes, definició dels comptes, etc.

Naturalment tot això anava creant un fons documental. En un primer moment, no sembla haver-hi hagut un control gaire estricte. L'any 1372, a iniciativa del Mestre Racional Berenguer de Relat, s'inicià un llibre titulat *Repertorium universorum compotorum...*, que s'obre així:

"Aquest libre és fet e ordonat per en Berenguer de Relat, conseller del senyor rey e maestre racional de la sua cort, lo qual libre és apellat "Repertori de tots los libres e comptes qui són en l'ofici del maestre racional", los quals libres e comptes són departits per diverses caxes, armaris e arquivancs qui són en la casa que és dejús lo palau maior del senyor rey, la qual casa és apellada "Archiu del ofici del maestre racional", per tal que pus prestament los dits comptes sien trobats en cas que hom los haia mester. Con d'abans, ans que aquest present libre fos fet, los dits comptes se atrobaven ab gran dificultat e affany. Con molts dels dits comptes són ja difinits e molts qui no són difinits e eren mesclats sens que declaració alguna no-n és feta".

La seva intenció era:

"E en lo present libre és feta clara menció de tots los dits comptes qui són espeegats e de aquells qui no són espeegats, per tal que lo dit maestre racional puxe proceir en fer espeegar tots los dits comptes qui espeegats no són e dar-hi fi per ço que la indemnitat de la cort sia guardada".

La finalitat del *Repertori* no era identificar ni inventariar els volums, sinó fer la història de cada concepte recaptatori i dels titulars de càrrec o funció que l'havien recaptat per tal de trobar, en una recerca seqüencial, és a dir, un per un, o per conjunts si així eren guardats, el llibre que interessava.

Un volum s'identificava per un número dins la seva "sèrie" o conjunt, que era el de l'oficial compte-retent. Per exemple, "el compte número tal de Tal, tresorer, de l'any tal". La localització d'un volum concret depenia, doncs, de saber qui havia estat tresorer, procurador, etc. en el moment concret.

Per aquesta raó el que interessa sobretot als autors del *Repertori* és, com ja he dit, la història de cada concepte recaptatori i el nom de les persones que el varen recaptar i retre'n comptes al mestre racional, o de cada ofici i el nom dels seus titulars.

Per exemple:

"Títol dels comptes del bovatge

Certa cosa és que en tots los dits locs de Cathalunya qui són de la Esgléyia, e de tots los hòmens de les parròquies, mases e borges qui són de la dita Esgléyia se paga bovatge en aytal manera: que cascun hom d'aquells qui a pagar bovatge són tenguts, donen e paguen de moble un sou per lliura, e per siti llll diners per lliura, e per cascun cavall [en blanc] sous, e per bèstia mular [en blanc] sous, e per cascun bou [en blanc] sous, e per cascun asa [en blanc], e per bestiar menut tres malles per cascuna bèstia".

E aquest bovatge fo cullit e levat en tota Cathalunya en l'any de nostre Senyor MCCCXXVII, que-l senyor rey en Jacme de bona memòria passà d'aquesta vida, e féu cüller lo dit bovatge lo senyor rey n'Amfós, a qui era degut per sa novella senyoria. E los cullidors foren aquets qui-s seguexen.

En lo bisbat de Gerona foren cullidors en Bernat de Banyoles e n'Arnau de Camplonc, ciutadans de Gerona, e en Guillem Jofre, habitador de Besulú.

E en la vegueria de Barchinona [en blanc].

En les partides de Vic foren cullidors en Galceran de Puigbacò, habitador de Vic, e en Jacme Cardona".

Segueix un foli en blanc amb la intenció de continuar la relació dels recaptadors. I continua amb la collita de Pere el Cerimoniós en les mateixes condicions d'informació, és a dir, amb molts blancs.

O, pel que fa al tresorer, es comença per la creació del càrrec, que situa amb Jaume II, i continua:

“E lo primer tresorer fo en [en blanc].

Aprés fo son tresorer en Pere Marc, qui tenc l’offici XXII anys, lo qual offici lexà per mort del dit senyor rey en Jacme, qui finí en lo segon dia del mes de novembre del any de Nostre Senyor MCCCXXVII. E començà a regnar lo senyor rey n’Amfós, fill seu.

Garcia de Loriç, cavaller d’Aragó, fo après tresorer del dit senyor rey n’Amfós, qui tené e regí l’offici de la dita tresoreria tro en lo mes de febrer del any de la incarnació de Nostre Senyor MCCCXXXI, que deseparà lo dit offici a-n Phelipp Boyl, cavaller de regne de València.

Fo après tresorer lo dit en Phelipp Boyl [...].

Aprés començà a regnar lo senyor rey en Pere /terç/ ara regnant. E fo son tresorer en Pere Jordà d’Urries, cavaller d’Aragó. E tené e procurà aquell offici tro en lo mes de febrer del any de la incarnació de Nostre Senyor MCCCXXXVIII [...].”

Els autors del *Repertori* deixen la seva obra l’any 1372, com hem dit. I la deixaren amb molts blancs, fins al punt que la informació que ens dona és més aviat minsa. Les relacions del mestres racionals i dels tresorers foren continuades en el segle XVI fins al 1501 i el 1422, respectivament.

Com eren materialment col·locats? No ho sabem. Sí que sabem que hi hagué una intenció d’anotar la topografia, almenys en algun cas. Per exemple, els llibres del bovatge, al final de la relació interrompuda dels recaptadors s’anota: *“E tots los comptes de les dites cullites són meses e posats en [en blanc] armari del offici del racional”*.

De l’arxiu del Mestre Racional no tenim notícies noves fins a la darreria del segle XVII. L’any 1695, essent mestre racional *“lo Excm. señor d. Guillem Ramon de Moncada, Castro, Spes, Cervelló y Rocabertí, marquès de Aytona y de la Puebla, compte de Osona, señor de la Real casa y estat de Castro, etc.”*, i essent *“coadiutors los magnífics Joachim de Fortuny, donsell, Pau de Rossell, ciutadà honrrat de Barcelona, Anton de Múxiga y Dr. Jaume de Falguera, donzells (Receptor Magí de Mercader y Moragues, ciutadà honrrat de Barcelona), extraordinaris Genís Vidal de Roda y Francisco de Falguera, donzells”*, s’acabà un nou inventari sota el títol de *Rúbrica de tots los llibres, comptes y papers arxivats en los 91 armaris de la pessa del consistori del racional per los magnífics Anton de Múxiga y Dr. Jaume de Falguera, coadjutors ordinaris”*.

És aquest un veritable inventari, fet amb base topogràfica, és a dir, seguint el contingut de 91 dels 137 armaris en els quals estava distribuït el fons¹⁹. Al començament, trobem unes interessants *Advertències* que ens dibuixen els criteris de classificació i ordenació topogràfica dels conjunts de llibres. Les *Advertències* estan directament connectades amb uns índexs que remetien, un de les sèries i l’altre del nom de l’oficial, a l’armari corresponent. Per exemple:

"Família de la casa real. Salariis y quitacions

32 - c. e.

43 - c. D. e. f

Registres dels escrivans de ració de la casa real

31 - A. B. c. D.

32 - B.

42 - A.

43 - B.

Acorriments

1 - A.

2 - A

Albaranorum

33 - D. e. H. J.

76 - S

10 - G

11 - A. B. C. D. e. F. G. J.", etc.

I si anem a l'armari 31, per exemple, trobem, no en detall, però sí en conjunts, la descripció dels volums:

"Ar=31

A	<i>Diffarents coderns de llibres molt vells desfets de registres dels scrivans de ració del señor rey</i>
B	<i>13 llibres de registres de albarans, quitacions, àpochas y accorriments fets per los scrivans de ració de la casa real desde 1345 fins 1361</i>
C	<i>14 llibres de registre, albarans, quitacions, àpochas y accorriments fets per los scrivans de ració de la casa real desde 1361 fins 1398</i>
D	<i>Diffarents coderns de llibres desfets molt vells de registres dels scrivans de ració del señor rey</i>
E	<i>1 llibre llarch y estret intitulat "Tresllat de la comissió de la Sra reyna d. Eleonor feta a Miquel Palau, scrivà de la sua thezoreria, de la obra del palau de la dita sra. ha en Barcelona prop les cases del Temple, e del verger de dit palau fetes ditas obras en lo any 1368</i>
F	<i>7 registres dels scrivans de ració molt antichs</i>
G	<i>1 bòlich de actes y prosehiments intitulat "Sentències, albarans de scrivans de ració y altres cauteles restituïdes per los agreujats en les corts de any 1585</i>
H	<i>1 llibre llarch y estret intitulat "Compte de Jaume Lendrich, del offici de mestre racional de la cort del señor rey, de les obres fetes en lo seu palau menor de la ciutat de Barcelona, y en lo ort o verger de aquell, les quals obres comensaren als 9 de maig 1376".</i>

I si coneixem el nom de l'oficial encarregat del compte, podrem igualment recuperar la informació per l'índex, més o menys alfabètic, de funcionaris:

"P

Miquel ————— Palau ————— 31 ————— E"

que ens remet al "*Libre larch*" de l'armari 31, lletra (prestatge?) E, o bé:

"L

Jaume ————— Lendrich ————— 31 ————— H"

que ens remet al "*Libre larch y estret intitulat «Compte de Jaume Lendrich»*".

L'inventari ve precedit de vuit advertències sobre com usar l'índex que el precedeix per trobar un volum concret, com és de convenient tornar sempre els volums al seu lloc, etc. Interessa, per comprendre el sistema de classificació, el vuitè:

"Octavo: que los llibres y comptes que en lo esdevenidor vindran, los posaran en sos deguts plechs sens fer altra cosa, però los que no tenen plech, se han de continuar al present llibre, seguint-se lo mateix ordre que se ha fet en los demás"

que crec que cal interpretar com que els que pertanyen a sèries ja existents s'hi incorporaran i, amb els que no hi pertanyen, es faran noves sèries.

El fons, tal com apareix a l'inventari de 1695, estava millor controlat que en el segle XIV. L'estructura "intel·lectual" del conjunt la donen els diversos capítols de l'índex:

"Títols y nos. de diferents llibres

Família de la casa real. Salaris i quitacions
Registres dels escrivans de ració de la casa real
Acorriments
Albaranorum
 [...]

Comptas de oficials perpètuos y trienals

Receptoría de la governació de Cathaluña
Receptoría de la ballia general de Cathaluña
Balles generals de Cathaluña
 [...]

*Comptes de diffarents administracions reals**Drets reals de València**Ancoratge**Abadías vagants**Imposicions**Segrestos*

[...]

*Papers de diffarents cosas**Àpochas y cauletas**Avarias**Violaris vagants**Donacions y peñoraments reals*

[...]"

Aquest fou l'inventari últim del fons. L'any 1714 canvia el sistema politicoadministratiu dels territoris de la Corona d'Aragó. Les funcions del Mestre Racional són absorbides pels comptadors.

B. L'Arxiu de la Batllia General de Catalunya

La Batllia General de Catalunya té una història paral·lela a la del Mestre Racional. Foren també creades les batllies generals per Pere el Gran, suprimides per Alfons el Franc i restaurades per Jaume II²⁰.

L'Arxiu estigué sempre, com és natural, a la mateixa seu que l'ofici. No estem gaire informats de la seva ubicació durant els primers temps. Sabem, però, que al final del segle XIV es traslladà a unes estances veïnes al Palau Reial.

En efecte. El 5 de març de l'any 1390 ordenava el rei Joan I al que aleshores era Batlle General, Ramon Desvall, que cerqués a Barcelona una ubicació per a la Batllia i un lloc

"ubi perpetuo registra, libri, protocolla, capibrevia, processus, instrumenta et quevis alie scripture ad scribaniam baiulie Cathalonie Generalis pertinentes [...] conservarentur et reponerentur ut decet".

Desvall no trobà altre lloc que les antigues cases del sagristà de la Seu de Barcelona, contigües al Palau Reial, comprades pel rei i ja integrades al conjunt del palau:

"non invenerit in dicta civitati aliquem locum nec locum abilem ad predicta nisi in palacio nostro maiori Barchinone ubi est quoddam patium dirutum quod est de pertinenciis cuiusdam hospicii quod fuit sacriste sedis Barchinone [...]".

El 31 de desembre de 1391 es reuneixen en dites cases l'actual Batlle, Bernat Serra, Guillem de Lledó, escrivà del rei i de la Batllia, i Francesc Pareta, obrer o responsable de les obres del Palau Reial. En la seva presència i en presència de testimonis, es llegeix una ordre reial, de 8 d'agost de 1390, a Bernat Serra ordenant la realització de les obres d'adaptació necessàries i consignant a l'obra els ingressos de la batllia i de la procuració dels feus reials. Els reunits reconeixen l'edifici i decideixen on col·locar concretament la Batllia i l'Arxiu:

“non erat aliquis locus magis nec tam abilia ad dictas scripturas conservandas, et ad dictum officium dicte baiulie exercendum et tenendum quam quedam intrata dicti hospicii cum quadam domo supra ipsam intratam posita sive constructa ad modum portici cum tegulata cohopta”.

Es decideixen les obres a realitzar (envans, clausures, latrines, etc.) i es lliura possessió dels locals al Batlle General. El 22 de gener de 1392 ordena el rei la realització de les obres²¹.

L'any 1392, doncs, es feren les obres necessàries per a la Batllia i l'Arxiu, tal com es troba al llibre de comptes del Batlle General Bernat Serra²². Ocupat el Batlle en altres afers, s'encarregà de les obres l'escrivà Guillem de Lledó, al qual transferí el Batlle 745 sous, d'acord amb uns comptes detallats, que *“és estat enfilat a la fi del fil de les cauteles del present compte”*, compte per menut avui perdut.

Quaranta anys després d'estar ubicada en el Palau Reial Major, es va veure obligada a deixar els locals. L'any 1431, en efecte, Alfons el Magnànim, en una de les seves parades a Barcelona, vingué acompanyat del seu germà Joan, rei de Navarra, i de la infanta de Castella, Caterina, casada amb l'infant Enric, mestre de Santiago,

“e [com] volgués que tots posassen en lo dit palau maior reyal de Barchinona, e per consegüent volgué que el dit batle general buydàs e fes traure lo archiu e scrivania de son offici de la batlia general e les scriptures, taules e armaris de aquell de aquella part del dit palau en la qual eren stades meses ab permissió i voler del dit senyor per ço que aquella part fos posade de la dita senyora infanta de Castella [...]”²³.

Per ubicar la Batllia, es llogà el dia 20 de març la casa d'un sastre de cognom Güell per 19 lliures l'any²⁴, però sembla que no va arribar a estar-s'hi, atès que el 22 del mateix mes es llogà una casa de mossèn Galceran de Sentmenat, situada al carrer d'en Copons, encara avui existent, per 20 lliures l'any²⁵.

Hi estigué durant quatre anys. L'any 1435 tornà a mudar la seu. El Batlle General,

“com l'offici de la ballia general de Cathalunya no hages casa pròpia e tingués a loguer un alberch del honorable mossèn Galceran de

Sentmenat e lo dit balle general, per stalviar a la cort lo dit loguer, hagués provehit e ordonat que en una casa del palau reyal menor de Barchinona, apellat "de la reyna", contigua al portal maior del dit palau vers sol ixent, fossen fetes certes obres e reparacions migençant les quals la dita casa fos feta àbil e disposta a tenir-hi lo dit offici, per ço lo dit batle general comanà e manà a-n Alfonso Suaris, lochtinent seu, que fes fer la dita obra o reparació [...], la qual obra fou principiada en l'any 1345 e acabada en l'any 1436, e pagada de les monedes procehides en lo present any [...]",

per un import de 1.342 sous i 3 diners²⁶.

A l'inventari de l'Arxiu de la Batllia fet en temps del Batlle General Joan Eymeric²⁷, del començament del segle XVI, es parla d'uns volums que eren *"a la part del portal del dit offici, en una post situada en la paret al peu d'una finestra qui obre la via del Regomir"*, i uns altres *"en lo primer armari, qui és vers lo taulell major, a la part del palau del governador"* (que és el Palau Reial Menor, dit "del governador" des que Joan II el cedí al governador Galceran de Requesens l'any 1479)²⁸. La Batllia era, doncs, a l'antic carrer del Triomf, avui Calella.

D'aquí, la Batllia passà, no sabem per quina raó, a un nou emplaçament. Quan Miquel Terça, regent i advocat fiscal del Consell d'Aragó, ve l'any 1578 a Barcelona a inspeccionar la Batllia, es trobava aquesta *"en la present ciutat de Barcelona, en lo carrer de Basea"*²⁹, avui encara existent però molt minvat a causa de les reformes urbanístiques. En dit carrer, la Batllia ocupava unes cases propietat de misser Adrià Vilana, regent de la cancelleria del Consell d'Aragó, llogades per 40 lliures l'any.³⁰ Eren ocupades per la Batllia almenys des de l'any 1569, any en què trobem per primera vegada l'assentament del lloguer³¹. El trasllat es féu l'any 1571, segons consta de l'assentament del pagament d'una lliura i vuit sous *"als bastaixos que mudaren las escripturas y altras cosas de la casa ahont se tenia dita ballia a l'altra casa"*³².

Per fi, en el mateix segle XVI, el Batlle General Lluís d'Icart comprà, l'any 1578, unes cases a la plaça de Sant Jaume³³, potser per iniciativa o consell de Miquel Terça. Ho suggereix una anotació relativa al pagament d'unes quantitats a les persones que van valorar l'edifici:

*"Ítem, pose en data dotze lliures [...] per lo treball d'estimar aquelles cases çituades en la plaça de Sant Jaume de la present ciutat per lo noble balle general en nom del senyor rey comprades a obs de tenir lo offissi de dita ballia general, la qual estimació y relació feren en poder del magnífic micer Adrià Vilana, regent las cancelleria del present principat de Catalunya de contentiment y entrevenint-i lo dit illustre micer Miquel Terça"*³⁴.

La plaça de Sant Jaume era aleshores un recinte allargat que anava des de l'actual carrer Llibreteria a l'actual de Ferran VII, i limitava, d'una banda, amb el palau de la Diputació del General i, de l'altra, amb l'es-

glésia de Sant Jaume. La casa que ocupà la Batllia es trobava adossada a l'església, amb façanes a la plaça i al carrer de Sant Miquel³⁵.

Amb les oficines es traslladà l'Arxiu. El trasllat es degué fer l'any 1579, sota la direcció del substitut temporal de Lluís d'Icart, mort el 4 d'abril d'aquell any. Durant l'any 1579 es fan obres d'adaptació de la nova seu. A Joan Oliver, botiguer de teles, se li paguen 13 sous per tela presa de la seva botiga *"per fer los enserats de las finestras de la casa de la ballia de la plaça de Sant Jaume"*; a Francesc Lambart, *"mestre de cases"*, se li paguen quantitats diverses per obres fetes a la casa de la Batllia, i una lliura, deu sous i tres diners *"per les mans d'un mestre de cases de cloure de guix los mijans del armari del arxiu de la casa de la ballia"*³⁶.

Però, sobretot, es preparà el trasllat. Als preparatius respon una ampla operació de restauració i rotulació dels volums existents a l'Arxiu. Es compren importants quantitats de pergamins a Pere de Calantres, *"a obs de religar e cobrir los libres del arxiu de la ballia general"*, i a Jeroni Jenovès, *"a obs de refer y hornar los llibres y registres del archiu de la ballia general, los quals se feren de manament del sr. regent Terça"*; es paguen 22 lliures i 14 sous a Joan Mall, llibreter, *"per los treballs y dietes posats en la reparació dels registres y libres del arxiu de la ballia general y [...] per tres dotzenes de pregamins per dits libres"*; 11 lliures i 12 sous a Matia Llorens *"per reparació y refeció dels libres"*; es compra tela bretanya *"per a fer set o vuit sachs a posar las papiracions que anaven en orry per la casa de la ballia general, e açò per ordre del regent Terça"*; es paguen 15 lliures, 13 sous i 6 diners *"a mestre Joan Benet Borràs, mestre de scriura [...], per lo intitular 470 llibres del arxiu de la casa de la dita ballia, a raó de 20 diners per cada libre"*³⁷.

L'adaptació del local de l'arxiu continuà en anys posteriors. Els anys 1580³⁸ i 1581³⁹ es paguen diverses quantitats a mestre Geroni Orpi per prestatges per a l'arxiu, *"d'àlber"*, precisa un asentament del 1581. Potser una de les darreres coses és l'adquisició d'un Crist per a la sala del Consistori. L'*ymaginaire* Melcior Uguet esculpí en fusta de xiprer la creu, el Crist i la *"pianya"*, per 6 lliures i 10 sous; el pintor Pau Forcada cobrà 4 lliures i 10 sous *"per lo encarnar y pintar lo sobredit Cristo y la creu y la caixa dins d'atzur ab stelles de or, y fer dos àngels a la taula del asiento dels oficials de la ballia"* i, per fi, Pere Salvador fabricà la caixa a la qual fa referència l'assentament anterior⁴⁰.

A aquest arxiu es traslladaren els processos vistos en el consistori o tribunal de la Batllia, que eren mesclats amb els de la Reial Audiència, tal com disposa el cap. XVIII de les constitucions emanades en la cort de Montsó de l'any 1585:

"Y que los processos originals que seran trobats del consistori de la batllia general, sien restituïts a dit consistori, com per aquells hi haja ja archiu a part, y que de ací avant, evocant-se causas principals o de apel·lació del dit consistori de la batllia general a la audiència reyal, no púgan ésser cons-

trets los notaris en donar los originals, sinó còpies autènticas, com axí sie ja ordenat per constitutions ab los ordinaris fora de Barcelona"⁴¹.

Dels temps estrictes de la Batllia, és a dir, anteriors al Decret de Nova Planta, ens ha arribat, en dos exemplars, un conjunt de cinc inventaris realitzats al llarg del segle XVI.

El primer dels inventaris és de temps del Batlle General Joan Eimeric (1512-1517), avui conservat només en còpia. Es conserva, amb d'altres de posteriors, en el volum de signatura actual ACA, RP, BGC, vol. 2.350, i signatura del segle XIX, classe 11, núm. 93, relligat en pergamí en relligadura del segle XIX, que conserva en el seu interior l'enquadrernació original del segle XVI.

En el seu origen feia 22 x 30 cm i es titulava *Inventari fet o designatió dels registres, manuals, bossas de minutes e altres actes qui són en la cort y scrivania de la batllia general e procuratió dels feus reynals del principat de Cathalunya, e dels processos*. Originàriament recollia un resum dels actuals memorials 75-79 i 42 de l'Arxiu Reial⁴², tal com ho declara el seu títol interior: *Segueix-se lo inventari del libre del dit offici abreviat, tret del arxiu del S Rey segons seguex. Feus de certes vagaries. Memorial dels feus de Cathalunya*.

Segueix un inventari titulat *Memorial dels llibres de feus*, que recull un total de 125 volums de relacions de feus, establiments emfitèutics, vendes, capbrevacions, etc. Segueixen en el mateix volum un inventari titulat en capçalera *Memorial o reportori dels llibres y registres són en les archimeses de la ballia general* i un *Memorial dels llibres tan recòndits en lo archiu de la scrivania de la ballia general de Cathalunya, fet en temps de mossèn Francisco Guamis, notari y d'escrivà, scrit en temps scrivi y scrivia en dit offici*.

Després hi ha un tercer inventari titulat *Rúbrica o sumari dels llibres del arxiu de la ballia general de Cathalunya, nombrats los armaris dins los quals stan per a.b.c., y los llibres nombrats per nombre, feta de temps de Francesch Gual y Francesch Pedrolo, notaris y scrivans de dita ballia*. La unitat de tamany d'aquests dos inventaris parcials, lleugerament superior al *Memorial dels feus de Cathalunya*, però coincident amb l'enquadrernació originària, revela una operació conclosa.

Posteriorment Terça ordenà la realització d'uns altres dos inventaris, d'acord amb les instruccions que portava de la cort⁴³. El primer volum es titula *Inventari e designatió dels llibres y registres, manuals, bosses de notes y altres llibres fets dels actes y notes que stavan en dites bosses, y també de molts altres llibres fets de diverses papiracions hi actes volants de temps dels scrivans avantpassats, com de tot se farà nota quant se intitularan de nou après que seran enquadrernats y adobats tots de nou. E també de tots los originals processos recòndits tots en l'archiu de la ballia general, lo qual inventari s'és fet per ordre y mandato del Illustre y molt egregi senyor mossèn Miquel Terça, regent y del Consell Supremo de sa magestat, en presència y assistència de sa sen-*

*yoría y dels il·lustres senyors don Lluís de Ycart, balle general de Catalunya, e don Farrando Maymó, lloctinent general en dit offici, Francesch Gual e Matia Llorens, scrivans de dit offici, fet e comensat per ordre y mandato de sa magestat, com consta ab sa real carta, com en lo principi hi exordi de dit inventari se conté, a XXIII de agost M D LXXVIII, que, com es veu, fa referència a la restauració i retolació dels volums amb motiu del trasllat del mateix any. El segon, que forma cos amb l'anterior, és de processos. Es titula *Inventari e memorial de tots los originals processos qui se aporten en lo consistori hi scrivania de la ballia general de Catalunya, los quals se posaran per pliques nombredes de nombre I en havant, y segueix-se en lo modo següent* i inclou el contingut de 138 *plikas* o manolls de processos, identificats singularment pels actuants.*

Aquest inventari fou afegit als anteriors utilitzant les cobertes originàries. En el segle XIX fou recobert amb una altra enquadernació, també en pergami.

El conjunt d'inventaris fou copiat en trasllat autènticat i dut al si del Consell d'Aragó per Miquel Terça. La circumstància de l'ingrés a l'ACA, a mitjan segle XIX, del fons del Consell d'Aragó, procedent de l'Archivo de Simancas, ha permès la possessió dels dos exemplars. El del Consell⁴⁴ és un volum de foli perllongat que, malgrat la seva deterioració, conserva l'enquadernació original. A la coberta hi ha un escut amb els pals d'Aragó sostingut per una àguila bicèfala amb les ales obertes. Té per títol *Còpia dels inventaris vells dels registres y scriptures del offici de la ballia general de Catalunya trobats en lo dit offici, y del inventari nou fet per lo il·lustre señor regent Terça, per manament de sa Magestat, en Barcelona en l'any M D LXXIX*.

Posteriorment, ja en temps de la Intendència, en data desconeguda però anterior al 1747, data del volum més modern incorporat, es realitzà un nou inventari.

C. Els arxius sota la Intendència

El Decret de Nova Planta canvià radicalment les magistratures fiscals i econòmiques del Principat, però no les funcions. Les competències de la Batllia General foren asumides per la Intendència; les del Mestre Racional, per la Comptadoria d'Exèrcit.

La Intendència no arribà a crear un arxiu general. Quan en algun expedient o algun document de l'incici del segle XIX es parla de l'arxiu "*de la Yntendencia*", s'està parlant, ja que de vegades es precisa, de l'arxiu "*de la Escribanía Mayor*".

Segons un informe de Josep Avià, arxiver de l'Arxiu del Reial Patrimoni, de 1817⁴⁵, en el qual defensa les competències del Reial Patrimoni contra les pretensions de la Intendència, a l'antiga Casa de la Batllia hi havien estat instal·lades tres escrivanies, la d'Intendència, la de

Rendes Generals i la de Comptadoria de l'Exèrcit, i hi continuava l'arxiu de l'antiga Batllia General.

D'aquests moments és un nou inventari dels fons de la Batllia⁴⁶. És de data desconeguda, però anterior al 1747, data del volum més modern incorporat. L'inventari recull els volums pel seu ordre topogràfic i respon a una nova organització de l'arxiu. Enfront del relatiu caos de la col·locació anterior, la que aquest inventari, titulat en repertoris posteriors *Inventarium librorum et processum archivi*, reflecteix ens mostra una reorganització del fons per sèries tipològiques.

En efecte, els 102 armaris pels quals discorre, excepte alguna vacil·lació i abusiva adjudicació, presenten una unitat tipològica. Així,

Armari 1	<i>Regiarum</i>
Armari 2	<i>Regiarum et privilegiorum</i>
Armaris 3-7	<i>De foeadis</i>
Armaris 8-9	<i>Stabilimentorum</i>
Armaris 10-12	<i>Notularum</i>
Armaris 13-17	<i>Manualium</i>
[...]	
Armari 42	<i>Molendinorum</i>
Armari 43	<i>Molendinorum et carniceriarum</i>
Armari 44	<i>Lezdarum et aliorum jurium</i>
Armaris 45-47	<i>Apocharum</i>
[...]	
Armaris 67-72	<i>Capibreviationum</i>
[...]	
Armari 101	Sense títol. Temes diversos

A continuació dels volums, recull 329 manats de processos, dels quals, dit sigui de pas, es conserven diferents inventaris no sempre coincidents.

Significa això que, en un moment determinat, que desconeixem, es va posar en armaris tot el contingut del les "caixes", les "arquilles", els "posts", els "prestatges", les "arquimeses", etc., on veiem col·locats els llibres als inventaris del segle XVI. ¿Es va fer quan el trasllat del segle XVI, aprofitant l'avinentesa, o posteriorment? La manca d'informació sobre l'arxiu de la Intendència ens impideix donar una resposta clara.

D'aquests moments són també dos inventaris de processos. El primer recull per ordre cronològic els processos que després seran dits "antics", és a dir, dels temps estrictes de la Batllia General de Catalunya. La part realitzada en el segle XVIII abraça des del 1401 fins al 1711. De lletra del segle XIX, probablement obra de Ramon Avià, com veurem, són dos folis amb els processos del 1315 al 1379 i del 1380 al 1399. Cal advertir que, per pèrdua en algun dels molts trasllats soferts per l'Arxiu del Reial Patrimoni, manquen els folis corresponents als anys 1417-1499. Hi ha un segon inventari en ordre cronològicalfabètic de processos dels anys 1714 a 1792.

La situació de l'arxiu, a la darrerria del segle XVIII, ens la descriu així Lorenzo Hervás:

“Ramo considerabilísimo de éste [es refereix al govern reial] es el del erario real o hacienda nacional; y de este ramo hay en Barcelona archivo particular, quizá el más precioso que se conserva en Europa. De este archivo, que está separado del de la Corona de Aragón (éste está en un gran salón de la real audiencia) me dió noticia su dignísimo xefe el señor Don Blas de Aranza, Intendente del principado de Cataluña, que le debe tantos aciertos quantas son sus determinaciones, y luego, armado de sus órdenes para que los oficiales del archivo de la intendencia me favoreciesen franqueándome la visita y observación de sus manuscritos, pasé a verlo y observarlo en las casas llamadas la Baylia, en las que están los oficiales archiveros. Éstos, urbanísimamente, me mostraron tres estancias llenas de volúmenes, y me dixerón: «En estas tres estancias están todos los manuscritos que pertenecen a la intendencia del siglo presente y de los tres siglos anteriores; los demás manuscritos están aún desordenados en otros sitios»⁴⁷. Esta noticia en mí tan forastero, que de paso estoy en esta ciudad, trastornó todas las ideas de mi curiosidad y designios, y me reduxo a contentarme con la simple vista de las tres estancias dichas. Busqué en ellas los libros más antiguos, y entre ellos hallé uno de pergaminos y muchos en papel pertenecientes al siglo XIV. Ojeé algunos de estos libros o volúmenes, y observé las cosas siguientes: En Barcelona había un ministro general de hacienda, que en latín se llamaba siempre bajulus generalis [...]”⁴⁸.

L'arxiu del Mestre Racional restà, com ja s'ha vist, a mans del Comptador de l'Exèrcit, institució que el succeí.

El fons quedà, més o menys oblidat, en els baixos del Palau Reial, on l'havia ubicat Jaume II, bé que el Palau Reial fos donat a les monges clarisses per Felip V pels motius coneguts. Institucionalment, però, no devia haver estat així. De fet, el responsable de l'arxiu era l'arxiver de la institució successora, la Comptadoria, i, de fet, Felipe de Cuenca, que ho va ser al final del XVIII, sí que tingué responsabilitats i actuacions. Ho prova una comunicació de l'intendent Blas de Aranza a l'arxiver Capdevila, informant-lo que ha ordenat a la vídua de Felipe de Cuenca la devolució de certs volums de l'arxiu *“que estaba a cargo de su difunto marido”*, que se'ls havia endut a casa per examinar-los⁴⁹. Deu ésser aquest el responsable que cobra 600 ducats l'any de qui parla Capmany al preàmbul de l'inventari que s'atribueix⁵⁰ i a qui acusa de desídia: el fons

“se dejaba a la humedad, al polvo y a la polilla que fuesen progresivamente consumiendo lo que dexaron allí los antiguos depositado con tanta custodia, orden y magnificencia”.

Fou Capmany qui intentà, i ho aconseguí, desenterrar-lo de la seva tomba. L'any 1785 rebé encàrrec reial de visitar els arxius de Barcelona

per tal d'elevat un informe. A aquesta comissió fa referència en la seva versió de l'inventari, firmat i datat l'any 1802:

“Movido, pues, de celo por el servicio del rey y utilidad futura de la historia, emprendí formar el presente Yndice, según el orden y rotulatas que guardan los armarios, libros y legajos, vertiendo los epígrafes en castellano [...] esperando que V.^a Ex.ª se servirá aceptarlo como una muestra de mi laboriosidad y amor a la cosa pública”.

En realitat Capmany, en un exercici d'intertextualització, es limità a traduir a la llengua castellana l'inventari del 1695. Les diferències entre els dos són mínimes i es limiten a alguna precisió sobre el nombre de volums d'alguns conceptes, sense que puguem saber fàcilment si era ell o els autors de l'anterior el qui va errar. A més, suprimí els utilíssims índexs de l'inventari anterior.

L'interès de Capmany, és clar, és historicista:

“Dicho archivo se puede llamar desconocido y olvidado, porque ningún escritor le ha disfrutado, ni hasta aquí ha suministrado materiales, de los raros y ocultos que conserva, a los historiadores [...]”.

I és coherent amb els seus interessos erudits.

La situació en què es trobava en la seva seu històrica ens la descriu Josep Avià, arxiver de l'Arxiu del Reial Patrimoni en un uniforme titulat *Noticia a lo venidero*⁵¹:

“Este depósito contenía dos piezas ocupadas con armarios y papeles: la que llamamos primera, es la que toma luz por la calle de la Tapinería por medio de un balcón con rejas al nivel del suelo y dos altas ventanas al lado de éste, y la que distinguimos con 2.ª, la toma por conducto de dos ventanas en lo alto de la pieza por la plaza del Rey; a más hay un seguán en que habita un portero con título del Yntendente, y un sótano sin otra luz que la que toma por la puerta de entrada de este edificio que la tiene en la predicha Plaza del Rey entre el referido monasterio de Santa Clara y las gradas de su yglesia”.

II. L'Arxiu del Reial Patrimoni

Primera etapa: 1804-1816

Sota l'administració de la Intendència, sembla que el Reial Patrimoni no fou gaire ben atès. Potser seduïts per la rendibilitat i modernitat dels nous impostos (cadastre, paper segellat, etc.) deixaren de banda els recursos propis del Patrimoni Reial. Almenys és això el que sembla

deduir-se de la lectura del preàmbul del *Reglamento para la nueva planta, custodia y gobierno del Archivo de la Bailía General, o sea del Real Patrimonio de Cataluña*, del 1804:

“En atención a que las rentas del Real Patrimonio en Cataluña proceden de censos, lezdas, particiones, y de frutos, réditos pecuniarios o feudales, investiduras de señoríos, establecimientos de hornos y molinos, casas, aguas, tierras, escribanías de pueblos, construcción de fábricas, mesones, tabernas y minas de hierro, de estaño, plomo y cobre, peso real y otros semejantes derechos afectos al dominio eminente y directo de Su Majestad y a que por el desarreglo que padece el antiguo Archivo de la Bailía estan obscurecidos como feudales gran número de dominios así enfitéuticos como feudales, pues la falta de noticias de los títulos de pertenencia para su justificación ocasiona grandes atrasos en la cobranza de los derechos y visible decadencia y absoluta pérdida de laudemios por la ocultación que hacen los señores útiles de los traspasos, ha resuelto S.M., enterado de este desorden, remediar los perjuicios que experimenta su Real Patrimonio y detener el progreso ulterior de ellos, mandando arreglar y coordinar por personas inteligentes el referido Archivo, constituyéndole en oficina formal y dotado bajo las reglas que aquí se expresarán en los artículos siguientes”.

Al contingut d'aquest arxiu anaven destinats diversos articles del reglament. El primer establia que:

“El Archivo de la Bailía, por razón de la nueva forma y extensión que se le da en el presente reglamento, no sólo ha de comprender desde ahora todos los libros, asientos, instrumentos de sus gobiernos y juzgados, sino todos aquellos que se considera necesario trasladar e incorporar del otro antiguo Archivo denominado del Maestre Racional que contengan infeudaciones, donaciones, enagenaciones, cuentas de los Bailes Generales hasta el año de mil setecientos trece, y otros que conduzcan a aclarar por los antiguos estados y noticias las rentas [] oy perdidos o ignorados del Patrimonio Real [...]”.

Rebutjable és, sens dubte, el trasllat de documentació que s'ordenà des del fons del Mestre Racional al de la Batllia, per no respectar el primer i, potser, l'únic principi arxivístic: el del respecte pel fons. Aquesta ordre és la culpable que hi hagi un cert nombre de sèries partides entre els dos fons. En puritat, a menys que el batlle se'n quedés còpia (de vegades ho feia i en tenim proves), no devia haver-hi al seu arxiu cap compte, sinó que es devien conservar a l'arxiu d'aquell que els rebia i els definia, és a dir, del mestre racional. Hi ha, però, sèries partides i, de vegades, per ultracorrecció, volums que en el segle XIX eren a l'arxiu del Batlle i que foren traslladats al del Mestre Racional.

L'article X reglamentava el pas de la documentació des de la Intendència, concretament des de l'oficina del Contador del Ejército y Provincia, successor del Mestre Racional, al nou arxiu:

“Como el reconocimiento y clasificación del archivo del Maestre Racional es otro de los cargos del nuevo Archivero constituido en el presente reglamento, todos los libros y documentos que por la naturaleza de su materia convenga conservar en el de la casa de la Bailía en donde ha de residir la oficina y el depósito general, se trasladarán a ésta con previa noticia del Contador Principal del Ejército y Provincia, en cuyo empleo está refundido el mismo oficio de los maestros racionales, pasándole antes el Archivero una nota de los que sean, con expresión del título, signo de letras y número del armario en que existían o de su simple rotulata, forma y tamaño si se hallaran dislocados”.

L'article XVII establí el repartiment de fons entre el nou arxiu i la Intendència, determinant que aniria tot al nou excepte el que era relatiu a les Rentas Generales, que es lliuraria a l'Escrivà Major del ram:

“Por medio de la clasificación con que para el nuevo arreglo se distribuirá el Archivo, éste no sólo comprenderá todos los libros y procesos que contiene hoy en piezas separadas e incómodas, sino también todos los manuales, protocolos, registros, apeos, procesos del Juzgado de la Bailía y demás instrumentos procedentes de la Yntendencia de la Nueva Planta de gobierno del año del mil setecientos diez y seis, a excepción de lo perteneciente a Rentas Generales, que se entregará al Escribano Maior de este ramo, y asimismo todo lo que se obre en adelante relativo al Real Patrimonio y a la Yntendencia particular, pues hallándose en muchos protocolos mezcladas las materias de la Yntendencia con las de la Bailía, no será posible separarlas”.

A l'arxiu novament creat devien anar-hi, per tant, els fons de la Batllia General de Catalunya, que fou denominada “antigua”, els de l'administració del Reial Patrimoni per la Intendència i els volums del fons del Mestre Racional considerats d'interès.

I també els registres del Tribunal de la Intendència, el conjunt o sèrie documental que més problemes creà. Mogut, molt probablement, per l'arxiver Josep Avià, l'Assessor de la Intendència va emetre un informe, datat el 7 de desembre de 1817, en el qual donava la raó a l'Arxiu del Reial Patrimoni en la reclamació dels registres del Tribunal. En síntesi, l'informe ve a dir que, ara, l'escrivà de la Intendència, és renuent a ingressar els registres. L'opinió de l'assessor és: que si ja els anteriors havien estat remesos a l'Arxiu del Reial Patrimoni, no es veu raó perquè els següents hi siguin remesos, tenint compte que els primers “*contenían documentos pertenecientes a ambos ramos y con la misma dificultad de separarlos que los que en el día retiene el escrivano*”. Per tant, l'as-

essor és partidari que siguin remesos a l'arxiu del Reial Patrimoni i suggereix que

“puede a más el escrivano formar un registro copiando las órdenes y demás documentos pertenecientes a los ramos que no sean del Real Patrimonio el qual, compulsado y debidamente autorizado, puede quedar en la escrivanía o archivo de la Intendencia, con lo qual parece queda removido todo inconveniente”⁵².

Els articles XVIII, XIX i XX es referien a la transferència de la documentació des de l'Escrivania Major a l'Arxiu: els manuals anyals del Patrimoni, de la Intendència i del Registre, es lliuraran a l'arxiver cada cinc anys al final del mes de gener (art. XVIII); els llibres de firmes per raó de domini, investidures i capbrevacions, dels quals no sempre es fa volum per any, es lliuraran quan facin un volum *regular*, que haurà d'acabar amb any sencer (art. XIX). Per fi, els processos acabats o parats més de vuit anys, seran remesos igualment a l'arxiu pel jutjat (art. XX).

L'article XVI atenia la ubicació de l'arxiu:

“En vano se trabajaría en el arreglo y organización del Archivo, y en vano se cargaría al erario con las dotaciones de empleados y dependientes si no se atendiese a su conservación y buena custodia, disponiendo de su pronta colocación material conforme se vaya reconociendo y arreglando en sitio decente y desahogado y seguro, con luces y ventilación sin separarlo de la casa Bailía y de la comunicación inmediata con la otras oficinas, para cuya operación providenciará el Yntendente, con previo conocimiento del local y cálculo de los gastos que considere más preciso por ahora para reunir la comodidad con la seguridad”.

L'arxiu fou instal·lat en el conglomerat de cases que formaven l'antiga Casa de la Batllia de la plaça de Sant Jaume i, més concretament, en unes cases que foren propietat de la Diputació del General i que foren annexionades a les de la Batllia en temps de l'intendent Blas de Aranza (1797-1809). La història de les cases ens la dóna l'informe de Josep Avià, arxiver, de l'any 1917, ja vist.

En aquesta casa annexa estigueren les oficines del Real Catastro fins a l'any 1721, oficines que restaren ocupades per Jeroni Sastre i família com a vivenda particular fins al 1740. En restar buides, la Comptadoria proposà partir-les en tres àmbits: un per a arxiu de la Comptadoria de l'Exèrcit, un altre per a papers *“que no sirviesen para el despacho de la secretaría de la intendencia”* i un tercer *“para establecer los muchos con que aumentaba la escribanía”*. Avià, en el citat informe de 1817, diu que no sap si arribà a realitzar-se; únicament és segur que s'instal·là l'arxiu de la Comptadoria de l'Exèrcit.

Posteriorment, segueix Avià, les habitacions foren ocupades per D. Felipe de Cuenca, arxiver de la Contaduría:

“no porque tuviese habitación el empleo, sino por tener la circunstancia de ser pariente del Intendente de aquella época, según se decía [...]. Por ello ha quedado el uso de llamarla habitación del difunto Cuenca, desprendiéndose de esto que el Archivo del Real Patrimonio en los últimos tiempos, por la parte de fuera se llamaba «Archivo de la Contaduría de Ejército» y por la de dentro «habitación del difunto Cuenca»”⁵³.

En aquestes habitacions s'instal·là l'Arxiu del Reial Patrimoni. Amb data de 28 de juliol, per Reial Ordre, es prohibeix cedir, ni al rector de la parròquia de Sant Jaume ni a cap altra persona, les estances que a la casa de la Batllia, *“sita en la plazuela de San Jayme”*, havia ocupat D. Felipe de Cuenca per ésser destinades a la instal·lació de l'arxiu⁵⁴.

Allí estigué l'arxiu fins que tot el conjunt d'edificacions que omplien l'actual plaça de Sant Jaume fou enderrocat en el primer terç del segle XIX. La Casa de la Batllia, concretament, l'any 1823, i el ja creat Arxiu del Reial Patrimoni, que hi era ubicat, inicià un llarg i feixuc pelegrinatge exposat amb precisió pel qui durant molts anys fou director de l'ACA, Frederic Udina i Martorell, al conegut treball titulat *El Archivo del Real Patrimonio de Cataluña: sus vicisitudes e incorporación al de la Corona de Aragón*⁵⁵.

La resta dels articles es referien al personal i a les responsabilitats i funcions dels diversos funcionaris.

Al capdavant de l'arxiu hi haurà un arxiver que *“será escribano real y hábil en su facultad para que, entendiendo la fuerza y valor de las cláusulas de las escrituras y contratos, anote en los registros todas las circunstancias que intersan a los derechos del real patrimonio”* (art. III). L'arxiver, a més, *“deberá ser sugeto de reconocida probidad y de perfecta inteligencia en el latín y lemosín”*, és a dir, en català, i haurà d'ésser perit *“en la paleografía [...] y versado en las historias civil, genealógica y diplomática de Cataluña”* (art. IV). L'arxiver serà nomenat després d'un examen públic, *“cuyo examen se encargará a personas doctas en estos ramos, autorizando y presidiendo este acto el Yntendente con asistencia del Contador Mayor de la Provincia y de Asesor Fiscal y Escribano Mayor de la bailía, y del juicio que resulta a favor de los beneméritos, propondrá el Yntendente a Su Magestad el que estime más idóneo”* (art. XI). L'arxiver i l'oficial seran nomenats pel rei *“para dar maior autoridad y condecoración a sus plazas”* (art. II). Cobrarà 6.600 rals de billó sobre els ingressos de la Batllia. Excepcionalment als primers arxiver i oficial se'ls assigna una quantitat superior (art. XIII).

Les funcions de l'arxiver són les habituals d'aquests oficials. És l'únic responsable de la custòdia i conservació dels documents, tindrà les claus de l'arxiu i només podrà lliurar-les a l'oficial en cas de malaltia o greu ocupació (art. VII), lliurarà les certificacions demanades pels particulars que li siguin ordenades per l'Intendent, firmades de la seva mà i segellades amb el segell reial *“con el escudo de las armas de Cataluña,*

y en la orla, esta leyenda: ARCHIVO GENERAL DEL REAL PATRIMONIO" (art. VI), els emoluments de les quals queden fixats en deu, cinc i quatre rals de billó per full, segons que el document sigui anterior al segle XVI, del XVI i XVII i del XVIII endavant, respectivament. Des d'ara no podran lliurar còpies ni certificacions els escrivans majors de la Batllia ni percebre els drets econòmics de dits lliuraments; les minves d'ingressos per aquest concepte els vindran compensades, diu el reglament, per l'augment de drets procedents de la més alta activitat que l'arranjament de l'arxiu donarà al ram de la capbreuació (art. VIII). Com a responsable que és de l'arxiu, "no permitirá con ningún pretexto que se saque del archivo libro, protocolo, proceso ni papel alguno" (art. V).

Se li ordena donar informació a l'Escrivà Major de la Intendència de les notícies que vagi trobant i que li semblin urgents per promoure diligències en el ram de la capbreuació, indicant els feudataris, els emfiteutes i d'altres que hagin d'ésser convocats, i els títols dels drets del Reial Patrimoni (art. IX).

Se li ordena també donar compte trimestral dels progressos de la seva feina (art. XIV) i, un cop finalitzada, lliurarà un exemplar dels inventaris al Ministeri d'Hisenda i en farà dues còpies, una a la Intendència i una altra a la Comptadoria principal (art. XV), a més, naturalment, de la que quedarà a l'arxiu mateix.

Per sota de l'arxiver hi haurà un oficial, nomenat igualment pel rei. L'oficial haurà d'estar dotat de les mateixes circumstàncies de "probidad, ciencia y pericia" que l'arxiver i examinat de la mateixa manera, atès que n'és el substitut. Serà el seu successor nat si és escrivà reial o col·legiat (s'arrossegava encara la distinció entre els dos col·lectius), a menys que tingui "algún defecto físico o moral notoriamente opuesto al buen desempeño del oficio", cas en el qual l'Intendent podrà proposar un altre dels examinats i considerats idonis (art. XII). El seu sou serà de 4.000 rals de billó (art. XIII).

De forma transitòria, per auxiliar l'arxiver i l'oficial, l'actual arxiver podrà

"proponer al Yntendente, para el título de Ayudante de oficial del Archivo General, una persona de su satisfacción que, además de tener buena conducta, expedita pluma e inteligencia con el latín y lemosín, goce de salud y edad proporcionada para habilitarse con el ejercicio en este ramo de la literatura tan descuidado, haciéndose capaz y benemérito para futuros ascensos".

Aquest ajudant cobrarà 2.500 rals de billó dels ingressos de la Batllia (art. XXIV).

En el reglament de 1804,

"atendido S.M. que en D. Antonio Capdevila concurren las circunstancias así personales como literarias prescritas en el artículo III para el

oficio de Archivero, y en D. Miguel Comas las precisas para el oficial, y considerando los méritos y servicios de ambos conraídos en este ramo, he querido dispensarles de estas formalidades, que sólo se entenderán con sus sucesores, nombrándoles para sus respectivas plazas”.

Capdevila i Comas foren, doncs, els primers responsables de l'arxiu.

A partir d'aquest moment s'inicia una magna tasca de reorganització del conjunt dels volums, que fou sempre més efectiva pel fons de l'antiga Batllia que pel del Mestre Racional. Una raó pàctica hi havia: els volums de la Batllia eren el suport de l'administració del Reial Patrimoni i cal recordar que la creació de l'arxiu va vinculada a millorar l'explotació i la rendibilitat del Patrimoni Reial.

Capdevila, guiat per Capmany, inicià immediatament les tasques d'organització del fons, que restaren interrompudes per la Guerra d'Independència i per les morts de Capdevila, l'any 1809⁵⁶, i de Capmany, l'any 1813.

Segons els informes de l'arxiver Josep Avià, dels anys 1819, 1820 i 1823 foren Capmany i Capdevila els autors del pla de classificació. El que no sabem és fins on van arribar.

Segona etapa: 1816-1868

L'any 1816 marca el veritable naixement de l'arxiu. L'Arxiu del Reial Patrimoni de 1804 és, encara, l'arxiu d'un negociat específic de la Intendència; el de 1816 neix, com ja he suggerit, de la distinció clara, plasmada al Reial Decret de 22 de maig de 1812, entre els recursos financers de l'Estat i els de la Monarquia, gestionats aquests per la Casa Reial. És l'arxiu d'una nova magistratura, la del Batlle General del Reial Patrimoni de Catalunya, creat l'1 de juny de 1816, amb total autonomia respecte de l'Intendent. Per aquesta raó, mentre en el reglament anterior es parlava sempre d'"Arxiu de la Batllia" i d'"Arxiu del Mestre Racional" i de "*ambos archivos*", el de 1816, en el primer article, en parlar de l'arxiver, textualment diu que

"tendrá obligación de coordinar, arreglar y conservar los documentos, libros o volúmenes y demás papeles que en la actualidad están y en lo sucesivo se depositarán en el archivo, compuesto de los de la Baylia General y Maestro Racional por haber cesado estas denominaciones y tomado la de Archivo General del Real Patrimonio”.

El nou reglament, de 28 de desembre⁵⁷, intentava donar un nou impuls a les realitzacions de Capdevila, interrompudes per la guerra:

"Respecto a que las circunstancias de la última guerra con Francia privaron del entero arreglo del archivo confiado a Dn. Antonio Capdevila,

antecesor del archivero actual, a fin de que se lleven a efecto las miras propuestas por S. M. en el reglamento que regía en dicha oficina [...]."

I era obligat, donada la recreació d'una *Bailía General del Real Patrimonio de Cataluña* (es recrea la institució, és clar, no les funcions), vinculada a la Mayordomía Mayor de Palacio⁵⁸.

El Reial Patrimoni fou administrat per aquesta batllia excepte durant el Trienni Constitucional (1820-1823), durant el qual, basant-se en la renúncia de Ferran VII al Patrimoni Reial, molt discutida per Cortina, l'administració tornà de nou a les intendències (Real Orden, de 13 de maig) i d'allí a les oficines del Crédito Público⁵⁹. Arran d'això formà Josep Avià un inventari, tant de l'arxiu com del mobiliari, datat el 6 de juny d'aquest any⁶⁰.

Fou aquesta etapa, sens dubte, sobretot en els primers trenta anys, la més brillant de l'arxiu: augmenta el personal, les dotacions econòmiques i es conclou practicament la classificació i l'ordenació del material i els inventaris. La pràctica desaparició del Reial Patrimoni, arran de les transformacions polítiques del segle, privà l'arxiu de les seves funcions bàsiques, que eren la custòdia i la informació dels drets del Reial Patrimoni. Aquesta desaparició de funcions dugué l'arxiu a una total decadència, tant és així que el càrrec d'arxiver fins i tot desapareix de l'última plantilla, la del 1867, i l'arxiver fou jubilat el mateix any.

1. Ubicacions

L'Arxiu del Reial Patrimoni inicià aquesta segona etapa ubicat en la seu anterior: les cases de la Batllia situades a la plaça de Sant Jaume. L'any 1823 l'Ajuntament de Barcelona patí una de les moltes febres urbanístiques que té fama de patir de tant en tant. Resultat de la febre de l'any 1823 fou l'enderrocament de totes les edificacions que es trobaven a l'actual plaça de Sant Jaume, que neix ara. S'enderrocà, doncs, l'església gòtica, la casa rectoral, la casa del verguer, etc. I les cases de la Batllia. Així ho explica Josep Avià⁶¹:

"[...] apenas habían estos empleados quitado el polvo y dado una competente colocación a una preciosidad tan digna de aprecio [es refereix a l'Arxiu del Mestre Racional], sobrevinieron los acontecimientos del año 20 [el pronunciament del general Riego i l'inici del Trienni Constitucional], seguidos de la horrorosa epidemia de 21 y los amargos tiempos hasta últimos de 23; durante los cuales la sola memoria del Real Patrimonio escitaba la odiosidad de los gobernantes a este monumento y a sus empleados, como últimamente la declararon poniendo en obra la demolición de las casas propias de S. M. donde descansaba este rico depósito de antigüedades, sin mediar un aviso para desocuparlas, ni comunicar otra noticia de su destructora resolución que la en que, por medio del Diario, se dió al público para la empresa del derribo de ellas. En vista de una resolución tan terminante, y que el estruendo del cañón

avisaba la proximidad de los aliados a esta plaza, insté y pude lograr que se hiciese la valoración de ambas casas mientras que por otra parte dirigía mis solicitudes a las autoridades haciéndolas ver que no sólo era del interés del real Patrimonio la conservación del Archivo que S. M. se había servido poner a mi cargo, sino que lo era de gran parte de propietarios del Principado [...]. Estas reflexiones les convencieron, y habiéndolo hecho presente al Gobernador de la plaza, se olvidó por un momento del furioso plan de destruir la humanidad y las fortunas [...] y en 20 de agosto destinó el Monasterio de Religiosas de San Juan de Jerusalén, en el que sin perder tiempo se trasladó este depósito [...]”⁶².

El trasllat de l'arxiu al monestir d'hospitaleres fou l'inici d'un llarg pelegrinatge. Al monestir estigué, amb les oficines del Reial Patrimoni, durant dos anys. Quan el mateix any 1823 es produeix la reacció absolutista que dona lloc a la *Década Ominosa*, l'arxiu es va veure obligat a evacuar el monestir i se li buscà un lloc adequat. Es pensà de posar-lo on eren les oficines de la Inquisició, que ocupaven part del palau del Lloctinent. Al final, fou instal·lat, l'any 1825, segons informa l'arxiver Caldas, “*en una casa particular*”, propietat de D. Ramon Peralta

“habitada por 17 inquilinos o familias, a saber: 13 en los cuartos superiores, tres en los cuartos bajos o tiendas que tiene y sirven, además de la habitación correspondiente, para revenderías, tabernas y ropavejero, y uno con fábrica en la parte de detrás, existiendo en ellas varios artículos combustibles con inminente peligro de quedar reducido a cenizas en grave e irreparable perjuicio de los intereses de S. M. y del público”.

El 16 d'agost, segons comunicació d'Avià al batlle, era ja fet el trasllat, que costà 1.212 rals de billó⁶³.

Segons l'informe de Caldas, l'arxiu estava instal·lat en sis sales o estances i dues “*guardillas*” o golfes. A la sala primera hi havia els volums de la Batllia des de la classe 1a al volum 171 de la 9a. A la segona, els processos des de l'any 1722 fins a part dels de l'any 1778 i els armaris 22 a 54 del Mestre Racional. A la tercera, els processos des del 1778 fins a part dels del 1836 i els armaris 54 (sic) a 62. A la sala quarta, s'havia reunit un material molt divers: els processos des del 1315 fins al 1721; manuals, registres i firmes de domini des del 1816 al 1833; papers de la “*Subdelegación de San Carlos de la Rápita*”; lligalls de comptes dels receptors de l'antic Reial Patrimoni, “*o sea del tiempo de la Intendencia*”, de llevadors antics i de diferents matèries, i a més els armaris 1 a 22 del Mestre Racional. A la sala cinquena, els volums de la Batllia de les classes 9a (la resta), 10a, 11a i 12ª; els comptes de batlles generals “*sacadas del maestro racional desde el año 1286 hasta el 1713*”; comptes dels receptors de la Batllia dels anys 1714 a 1733; registres i manuals de nòlits de la Intendència i “*otros de materias incone-*

xas". A la sala sisena, 91 volums de manifestes de la Intendència i els armaris 62 a 185 del Mestre Racional. Per fi, a les golfes,

"Recados y justificaciones de cuentas de las presentadas en el oficio del maestro racional y muchos libros la mayor parte sin cubierta que son de tesoreros y otros administradores, y varios pergaminos que deben reconocerse".

L'any 1846 de nou canvia la seu de l'arxiu. És dut al pis baix del Palau Reial modern⁶⁴, on el trobem quan esclata la revolució de 1868. Durant *la Gloriosa*, l'Arxiu del Reial Patrimoni va continuar al Palau, malgrat els intents, fracassats, de D. Manuel de Bofarull d'endur-se'l a l'Arxiu de la Corona d'Aragó⁶⁵.

2. Els reglaments

Al llarg dels anys que van des de la renovació de la Batllia i del seu arxiu a la desaparició del Reial Patrimoni, resultat de les successives reformes polítiques de l'Estat, l'administració del Reial Patrimoni fou reglamentat quatre vegades. En tots els reglaments figuren capítols especials per l'arxiu, i gairebé a tots s'acompanyen propostes de reglament fetes pel seu responsable.

En realitat, els reglaments no són gaire diferents i estan fets sobre la guia del de 1804. El més innovador és el de l'any 1816⁶⁶, que coincideix amb la recreació d'una Batllia depenent de la Majordomia Major de Palau i el canvi de dependència.

Al capdavant de l'arxiu continuava un arxiver, però el nombre d'oficials passa d'un a dos (art. tretzè); es consolida l'ajudant amb el nom i títol d'*"escribiente"*, que haurà d'haver cursat gramàtica llatina i haurà de conèixer bé aquesta llengua i que ascendirà a oficial en cas de vacant (art. cartoze); el comunicat no serà trimestral, sinó trimestral (art. setzè) i, *"en consideración a que el mayor trabajo y estímulos que pongan los oficiales del archivo en el cumplimiento de sus obligaciones, depende en gran parte que se lleven a efecto los aumentos de rentas y derechos del real Patrimonio y entero arreglo de esta vasta oficina, el archivero destinará la tercera parte de los emolumentos que le rinda el empleo para los oficiales del archivo, distribuyéndolos según y conforme estime más oportuno"* (art. divuitè). Per tal d'atendre millor l'arxiu, es recomana que l'arxiver tingui domicili al mateix arxiu (art. cinquè). Aquesta recomanació la trobem en els successius reglaments, ampliada posteriorment a l'oficial primer⁶⁷.

El *Reglamento aprobado por S. M. en 25 de abril de 1828 para régimen y gobierno de las oficinas y tribunal del real Patrimonio de Cataluña*⁶⁸ recull només tres articles sobre l'arxiu, relatius tots tres al personal i a la plantilla. El primer es limita a dir que hi haurà un arxiver i que aquest i els seus depenents hauran de reunir els coneixements i

circumstàncies que s'expressaran *"en el reglamento particular de este departamento que S. M. tenga a bien aprobar"*. D'aquest reglament tenim dues versions: el proposat amb data 29 d'agost de 1827, firmat a Barcelona pel batlle Manuel de Ibarra, i l'aprovat a Madrid el 3 de juliol de 1828, que hem de considerar com a vàlid⁶⁹. Poca cosa hi ha de nou. El reglament intern de l'arxiu és calcat del de 1816, execpció feta del capítol relatiu a l'ingrés de l'arxiver, que queda suprimit.

L'any 1838, des de la *Mayordomía Mayor de S. M. la Reyna Gobernadora* es demana al Batlle un projecte de reglament general a petició del Contador General de la Real Casa⁷⁰. Des de la Batllia es remet un text de 14 capítols. L'arxiu és vist als capítols 12, *"Del Archivo"* (10 articles), i 13, *"De los oficiales del Archivo"* (5 articles). Res de nou no aporta. El reglament va acompanyat d'un informe sobre la plantilla. A l'article primer del reglament reclama el Batlle un arxiver, dos oficials i dos escriptors, i ho justifica en l'informe sobre la plantilla dient que

"No está menos recargado el Archivo, pues continuamente deben pedírsele informes acerca del origen de varias prestaciones y buscarse documentos para apoyar las instancias y reclamaciones del real patrimonio, y repeler las de otras oficinas, para todo lo cual antes del actual estado de cosas estaba el ramo bastante garantido con la sola posesión [...]".

De l'any 1848 tenim dos reglaments: el proposat per l'arxiver i el promulgat pel Batlle General Guillermo Eloy de Lillo⁷¹.

El proposat per Santiago Caldas⁷² no és sinó el tradicional amb lleugeres modificacions que responen a la necessitat d'organitzar la vida diària de l'arxiu. Poc de nou aporta. Com a substituïts de l'arxiver proposa l'oficial primer i, en la seva absència, l'oficial més antic de la Batllia (art. 13); pel que fa a les certificacions, els drets o els emoluments, seran els mateixos que cobren a l'Audiència (art. 12). L'arxiver és encarregat de la proposta anual d'un pressupost per al funcionament de l'arxiu.

Més interessant és la reglamentació de l'arxiu dins del reglament general del Real Patrimonio. L'arxiu ocupa els títols 7, *"Del Archivo"*; 8, *"Del oficial del archivo"*; 9, *"De los escribientes del Archivo"*, i 10, *"Del portero del Archivo"*. Tot i que la reglamentació de l'arxiu en el si del Real Patrimonio no coincideix literalment amb la proposta de l'arxiver, no hi ha discrepàncies significatives. Potser el que pretén és precisar i perfilar alguns aspectes del funcionament general. Per exemple, al capítol 68 es parla del control del desarxiu o de sortida de documents; al 69 es regula la remissió a l'arxiu dels volums cada quatre anys; al 70 es parla, per fi, de l'ingrés a l'arxiu dels expedients, mai abans reglamentat; al 64 reapareix l'examen que ha de passar l'arxiver i inclou en el tribunal l'*Archivero del Real de la Corona de Aragón*, com és lògic. Pel que fa als oficials (títol 8, art. 81 i 82), no hi ha novetats. Al títol 9, *"De los escribientes del archivo"*, se'ls exigeix *"letra clara e intelegible, bastando el español [comença la decadència professional] con preferencia y*

haber concluido el estudio de la gramática latina” (però no se’ls exigeix comprendre el llatí, com abans) i, com a símptoma clar de decadència de la funció arxivística, podran ésser prestats a la Batllia.

Curiosament, o no tan curiosament, es dediquen més articles al porter. Tal com queda reglamentat, el porter és el responsable, a més de la vigilància i del manteniment dels locals, de l’abastiment de material d’oficina (*“Correrá con la compra de papel, plumas y demás necesario para el consumo del archivo”*), es converteix en l’oficial d’administració econòmica (*“Formará todos los meses las cuentas de gastos del archivo [...] La cuenta se presentará por el portero a la Yntervención”*), però se li neguen les funcions tècniques (*“Está prohibido al portero leer ningún documento o papel del archivo ni manifestar a persona alguna lo que en él viese u oyese”*). Ara bé, això sí, tindrà dret a uniforme, *“que hará suyo a los seis años contados desde que se le entregase”*.

Ja no hi ha més reglaments. El futur de l’arxiu és només intuïble a partir del vaivé de les plantilles.

3. Personal

Per substituir Capdevila es posà al cap de l’arxiu Josep Avià i Roig, nomenat el 30 d’agost de 1815. Avià s’incorporà a l’arxiu el setembre del mateix any⁷³. El seu primer informe és de l’any 1819. En ell explica les circumstàncies del seu nomenament i la situació dels treballs.

Avià és persona d’una clara personalitat. Persona d’una gran capacitat de treball i sòlida formació, era aferrissadament absolutista. A Ferran VII el qualifica de *“mi rey, mi amo, mi señor”*. Abans d’ésser nomenat arxiver de l’ARP fou Contador interí i Fiscal de la Intendència⁷⁴.

Traspassat Avià, el succeí, el novembre del 1832, Ramon de Foraster, mort el 1835. La direcció de l’arxiu restà vacant durant anys fins que l’any 1841 fou nomenat arxiver Santiago Caldas. Caldas havia iniciat la carrera dins de l’arxiu com a escriptent i, amb la qualificació d’escriptent de 1^a, el veiem comissionat l’any 1825 per trobar unes dades a l’Arxiu de la Corona d’Aragó⁷⁵. Fou posteriorment oficial i, amb aquest títol, signa l’informe de l’any 1840. Estigué en el càrrec fins a la seva mort, l’any 1867.

La decadència del Reial Patrimoni arrossegà la de l’arxiu. El cop de gràcia se li donà l’any 1867. La plantilla d’aquest any, aprovada per R. O., de 31 de maig, ja no contemplava cap càrrec lligat a l’arxiu. Més encara, en una comunicació al Mayordomo Mayor de la casa reial, es fa constar que, en rebre la R. O., el dia 8 de juny, foren lliurats els oficis que l’acompanyaven, entre ells un

*“A don Santiago Caldas, suprimida la plaza de archivero que desempeñaba, jubilándole con el haber que le corresponde, declarándose igualmente suprimidas las plazas de oficial 3º de la administración y escribiente de dicho archivo y estaban vacantes, y todas las demás que no están comprendidas en la nueva planta [...]”*⁷⁶.

No era mania especial a l'arxiu. A la mateixa tacada, es suprimeixen altres places, com la de capellà o la de conserge.

Era el final. El mateix any, a la planta en què ja no figurava l'arxiver ni ningú relacionat amb l'arxiu, la R. O., de 31 de maig, d'Isabel II, precisava: *"Cuando en cumplimiento de la ley de 12 de mayo se enagenen las fincas pertenecientes al Real Patrimonio de Cataluña, menos el palacio, que está exceptado de la venta, serán suprimidas las plazas de Baile General, Secretario, escribientes y consultor, y creada una de alcaide con 800 escudos anuales"*, encarregat del palau⁷⁷.

La plantilla pogué mantenir-s'hi durant quaranta anys. Un informe de l'any 1856⁷⁸ fa la història de l'evolució:

	1816	1828	1843	1856
Arxiver	12.000 r. b.	12.000 r. b.	9.000 r. b.	9.000 r. b.
Oficial 1	8.000 r. b.	8.000 r. b.	6.000 r. b.	6.000 r. b.
Oficial 2	7.000 r. b.	7.000 r. b.		
Escrivent 1	5.000 r. b.	5.000 r. b.	4.000 r. b.	4.000 r. b.
Escrivent 2	5.000 r. b.	5.000 r. b.	2.200 r. b.	2.200 r. b.

Fou la Junta Revolucionària que endegà *La Gloriosa* la que intentà revifar l'arxiu i el Reial Patrimoni amb l'argument que hi havia molts censos per cobrar⁷⁹. I, tot i que en un primer projecte no era contemplat cap funcionari vinculat a l'arxiu, en el projecte definitiu es recollí Jaime Burguerol com a arxiver, amb un sou de 450 escuts, i Eduardo Moner com a *"Oficial 4° auxiliar del archivo y demás"*, amb 400 escuts. Això sí, tots ells nomenats a dit pel *Secuestrador de los bienes del ex-Patrimonio Real de Cataluña*, tenint compte l'adhesió de tots ells *"al actual sistema de gobierno"*⁸⁰.

Eduard Moner estigué al capdavant de l'arxiu des de l'any 1869 al 1872, any en què fou destituït, però reposat en el càrrec l'any 1873, en què continuà fins a l'any 1910. Fou l'últim responsable de l'Arxiu del Reial Patrimoni que venia del mateix arxiu.

4. Ingrés de l'Arxiu del Mestre Racional

En el reglament de l'any 1804, que creava l'arxiu, es parlava del trasllat només d'aquells volums de l'Arxiu del Mestre Racional que poguessin contenir informació útil per a l'administració del Reial Patrimoni. I, de fet, així sembla que fou fet, perquè del 30 de juliol de 1806 és una comunicació a l'Intendent Blas de Aranza que inclou presupost per a *"las gradas que se necesitan para colocar por su orden los libros de cuentas de los bailes generales que se hallan en el archivo del maestro racional"*⁸¹. En el de 1816 es parla, com ja hem vist, del trasllat íntegre del fons.

L'expedient del trasllat ens detalla les circumstàncies i ens informa de la situació de l'arxiu en aquells moments. El trasllat fou resultat de la

visita dels membres de la Junta Patrimonial a l'arxiu del *"antiguo Mestre racional existente en los sótanos del convento de Santa Clara, antes palacio de los señores reyes de Aragón"*, el 12 de febrer de 1819. Allà van veure l'estat d'abandó en què es trobava i la destrucció que la humitat, que destil·lava de la volta, i els corcs havien produït en els documents. Naturalment van prendre la decisió de dur-lo a un altre lloc més sec i ventilat. Avià va témer, amb raó, que la solució adoptada seria encolomar-li l'arxiu. I es va espantar, ocupat com estava en l'organització i la descripció dels fons de l'antiga Batllia. En ofici del 12 de març, tot fent-se ressò de la visita del 12 de febrer i de la conveniència de traslladar l'arxiu, suggereix que, de moment

"deberán apurarse los medios para buscar un arbitrio y destinarlo al aumento de dos o tres escribientes que se empleasen, no sólo en el arreglo, coordinación y clasificación, sino también en copiar los documentos y hojas de las cuales podrá sacarse lo sustancial de unos y lo literal de las otras en el interín que, aligerados los efectivos de estas dependencias de los interesantes y penosos trabajos de los cuales no permiten prescindir las actuales circunstancias y estado de aclaración de derechos, se pondrá al cargo de alguno de los mismos para que no se ocupe en negocio alguno hasta concluídas las operaciones necesarias de aquel".

És a dir, Avià, tot i que en els seus informes insisteix en el fet que la recuperació de l'Arxiu del Mestre Racional fou iniciativa de l'Arxiu del Reial Patrimoni, pretenia que no ingressés l'arxiu fins no haver acabat l'organització de l'Arxiu del Batlle i que, mentrestant, s'organitzés bé.

No li feren cas i l'operació seguí endavant. El 23 de juny se li ordenà organitzar el trasllat, el 25 de juny manifesta haver encarregat al Mestre Major Tomàs Soler un pressupost del que costarien les obres d'adaptació de locals (en aquell moment, encara a les cases de la Batllia de la plaça de Sant Jaume), el 29 de juny escriu al Batlle enviant-li el pressupost i el 30 d'octubre tot s'havia acabat.

En efecte, amb aquesta data tenim un esborrany d'ofici, sense adreça però, segurament, al Batlle del R. P., en què li comunica que

"Queda hecha la trasladación de los documentos y papeles del Archivo del Maestro Racional antiguo a las piezas que se han arbitrado en éste [l'arxiu de les cases de la Batllia] formando hoy día el Real y General Archivo del Real Patrimonio [...]".

Restaren encara els 20 caixons que eren propietat de l'Arxiu de la Comptadoria i que foren trets per ordre de l'Intendent a Joaquín Pulgar, responsable de l'Arxiu de la Comptadoria, amb data de 20 d'octubre⁸².

La *Notícia a lo venidero* d'Avià ens indica la col·locació de la documentació a l'arxiu del R. P.:

“se colocaron los de la pieza 1ª por orden de Armarios en la sala grande que existe debajo la torre, y los de la 2ª se continuaron en la misma hasta parte del armario 20, y los restantes en la pieza que da a la escalera. En esta sala están también colocados varios libros y documentos que corresponden a los armarios de la 1ª pieza que, con motivo de no hallarse en su lugar en el racional, no se creyó perder tiempo en su colocación por armarios hasta que se verifique su clasificación. También hay otros quasi del todo consumidos que estaban aparedados en la pieza 2ª del Racional, quedando todo concluído hoy, día de la fecha”.

Traslladat l'arxiu, segons Josep Avià ens informa en la seva memòria de l'any 1819, *“se abrió el registro para continuar en él los volúmenes y materias que otros contienen [...]”.*

Així l'arxiu del Reial Patrimoni podia ser definit, com ho fa Santiago Caldas, Oficial Primer de l'arxiu, en un informe de 16 de juny de 1840, enviat al Baile General del Real Patrimonio de Cataluña, com

“una compilación y reunión de libros, procesos y documentos así antiguos como modernos pertenecientes a la antigua Baylía General, al Tribunal del Maestre Racional y a la Yntendencia general del principado desde 1714 hasta 1816 y desde este año en que se dió al ramo la forma que tiene hoy día hasta el presente, de los libros, procesos y documentos que se han pasado de la Escribanía de la Baylía general”.

5. Operacions arxivístiques

Malgrat els informes i memòries de Josep Avià i Roig de 1819, 1820 i 1823, i de Santiago Caldas i Ramon Avià de 1840, a causa de les contradiccions entre els diversos textos, no resta clara la paternitat de les diferents operacions.

El més precís, i hem de creure que fidel, cronista és Ramon Avià. El seguirem, doncs. Segons R. Avià, Capdevila és autor d'un índex *“o inventario de los libros que la componían [es refereix a la massa documental de l'arxiu de la Batllia] para darle la debida clasificación por materias señalada con letras, números y años”.* És, probablement, un inventari avui no disponible, que devia seguir o completar el realitzat abans de l'any 1774, del qual ja he parlat. I continua R. Avià:

“Con presencia del citado inventario general, en el que se explica el contenido de cada libro y los años que abrazan los documentos que contienen, creyó conveniente distribuir esta parte del Archivo en doce clases, cuya subdivisión paso a demostrar”.

Ramon Avià, doncs, atribueix a Capdevila l'estructuració del fons en les classes prou conegudes. I segueix:

“Concluída esta complicada aunque necesaria operación, que ejecutó el señor Capdevila con tanta discreción como acierto, emprendió con preferencia el inventario de libros del Maestre Racional [...]”.

En síntesi, Capdevila devia ser l'autor del pla de classificació i d'un primer inventari per classes. Però Josep Avià, en el seu informe de l'any 1819, ens informa que

“este empleado [Capdevila] la hubiera presentado completa y acaso admirable en su línea, pero apenas pudo dar principio a ella, y sin tiempo para cimentarla, sobrevino la entrada de las Armas de Napoleón, con la cual todo se suspendió, y ya este empleado dió fin a sus trabajos porque el lo tubo en 1809”.

A qui fem cas? ¿A Josep Avià, que escriu només deu anys després dels fets i hereta les funcions i l'arxiu, o a Ramon Avià, que ho fa 30 anys després? Donar crèdit a Ramon és dubtar de l'honestedat de Josep; donar-lo a Josep és dubtar de la capacitat de Ramon. ¿Acceptem que Josep Avià, com diu en el seu informe, va estudiar els treballs interromputs de Capdevila, a qui va guiar –i seria l'autor intel·lectual de la classificació– Capmany, i els va continuar, perfilar i potser posar en net?

D'acord, doncs –i deixem-ho així–, amb el que ell diu a l'informe de 1819⁸³, en fer-se càrrec de l'arxiu va començar per veure què havien fet Capdevila i Capmany i va assumir el seu projecte d'organització. Foren Capmany i Capdevila els qui crearen les línies mestres de la classificació del conjunt.

El resultat va ser l'estructuració del conjunt en tres “Secciones”; l'informe de l'Oficial de l'Arxiu, Santiago Caldas, de 1840, les defineix així:

“Sección 1ª. «Esta sección se compone de todos los libros de la antigua y moderna Bailía General y de los de la Yntendencia en los que hay asuntos referentes al Patrimonio de S. M. [...]»

Sección 2ª. «Procesos y Expedientes»

Sección 3ª. «Maestre Racional»”

La primera secció fou organitzada en 12 classes i subdividida en sub-classes mitjançant les lletres de l'alfabet:

<i>“Clase primera:</i>	<i>FEUDOS</i>
<i>Clase segunda:</i>	<i>DERECHOS ENFITÉUTICOS</i>
<i>Clase tercera:</i>	<i>RENTAS Y DERECHOS PATRIMONIALES</i>
<i>Clase cuarta:</i>	<i>ENAGENACIONES</i>
<i>Clase quinta:</i>	<i>MERCEDES Y PRIVILEGIOS</i>
<i>Clase sexta:</i>	<i>PROTOCOLOS DE VARIOS CONTRATOS</i>
<i>Clase séptima:</i>	<i>REGISTROS</i>
<i>Clase octava:</i>	<i>CUENTAS</i>

<i>Clase novena:</i>	<i>RECOPIACIÓN DE DOCUMENTOS: DIVERSARUM RERUM</i>
<i>Clase décima:</i>	<i>DEPÓSITOS DE ALAJAS TOMADAS POR APREMIOS Y VENTAS DE ELLAS</i>
<i>Clase undécima:</i>	<i>MATERIAS INCONEXAS</i>
<i>Clase duodécima:</i>	<i>DEL TIEMPO DE LA REAL YNTENDENCIA, O SEA DE LA NUEVA PLANTA DE GOBIERNO"</i>

Assignà, si no ho va fer Capdevila, a la classe 12a només tres sèries (*Manuales y protocolos de la Yntendencia en particular, Manuales de fletes i Libros de manifiestos*) i col·loca les altres en les classes corresponents (segona i setena).

El cert és que l'any 1819 està ja acabat el gruix de l'operació. El nombre de volums, que recull l'esborrany de l'informe d'Avià de 1819, corresponents a cada un dels grups, coincideix plenament amb els que recull Santiago Caldas el 1841 i l'inventari de 1869, a excepció d'alguns d'ells⁸⁴.

També adjudica Ramon Avià a Capdevila l'inici de la confecció d'espèculs de documents per localitats: va deixar de banda el control dels volums del Mestre Racional "*porque los informes de los expedientes que se le pasaban [...] le hicieron conocer la suma necesidad de la formación de espèculos, que consisten en reunir bajo un mismo libro o cuaderno todas las noticias concernientes a cada uno de los pueblos del principado [...]*", i de la necessitat d'afrontar unes altres dues operacions: l'inventari i "*coordinación [és a dir, l'organització] de los infinitos procesos que se hallan depositados y consiguiendo índice alfabético, y la de los índices de los libros por hallarse la mayor parte sin ellos, tareas que emprendió y que se suspendieron con la guerra llamada de la Yndependencia [...]*", operacions que Josep Avià s'atribueix de ple.

I certa raó pot tenir en aquest cas, perquè el mateix Ramon Avià diu "*y continuó su sucesor Dn José Avià y Roig en 1816, restablecida la Baylía general y separadas las rentas patrimoniales de las del estado [...] concluyéndose la colocación en legajos uniformes por por orden cronológico de los procesos modernos, que son los actuados desde 1715 [...] y el índice alfabético por actores, consistente en dos tomos en folio, continuado con el que formará el tercero [...]*", avui disponibles a la Sala d'Investigadors de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Josep Avià, en el seu informe de 1819, ens descriu així l'operació: "*[...] no quedó descuidado el arreglo y coordinación de los procesos y expedientes por depender de ellos la defensa de las propiedades de una gran parte de los moradores de la Cataluña; la de los derechos y pertenencias del Fisco y las de muchas corporaciones y cabildos eclesiásticos y seglares [...]*". Segueix Josep Avià explicant que va fer dos conjunts, l'anterior a l'any 1714 i el posterior. I que pensà organitzar-los de forma similar als volums, "*pero por ser tan voluminosa y estensa la operación [...] y no componerse de materias como la anterior, tampoco pudo en el todo seguirse la coordinación referida, y al efecto de que fuera completa, se procedió a*

su separación por siglos, a éstos siguió la de los respectivos años [...] y después se consideró necesaria la formación de legajos que se pudiesen manejar [...]. Per poder trobar-los i fer-los servir amb facilitat *“se discurrió la abertura de pliegos distribuidos por las iniciales de los apellidos de los actores [...]*”, és a dir, s’inicià un índex alfabètic de litigants,

“según esta fórmula:

El Ayuntamiento de Madrid ... contra el de Barcelona ... 1749. N° 50 A”

en la qual s’indica l’any, el número del lligall i una lletra que identifica i individualitza el procés. Pel que fa als expedients

“de oficio o que no tienen contradicción se continuan así:

Limpieza de la ... Acequia real ... Diligencias o expediente ... 1720. N° 2. Am”

Josep Avià partia de l’inventari setcentista cronoalfabètic de processos i expedients del qual ja he parlat. La coincidència de signatures és total, però no la descripció. L’inventari del segle XVIII s’obre amb aquest assentament:

*“A
1720 n° 2*

Los regidores de Tayà y Alella contra sus terratenientes”

que es transforma a l’índex d’Avià en:

“Ta

*Los arrendatarios de los diezmos de tierras de Taya y Alella
Dimensión 1720.N°2.Bb”*

i

“Al

Tierras de Alella y Taya Dimensión 1720.N°2.Bb”

Pel que fa als espèculs, a l’informe de 1819, ens explica:

“Con motivo de que los libros y registros antiguos los más no guardan método ni orden, no sólo de materias, pero ni tampoco de fechas, años ni épocas, y que generalmente carecen de índices y aun de foleaciones [...] la sola separación y clasificación no bastaba al desenlace pro-

puesto, objeto principal de estos Establecimientos públicos y al efecto de que sus empleados pudiesen dar en lo sucesivo noticia de todo lo que abraza este monumento de la antigüedad, se consideró necesaria otra operación cual es la de separar los trabajos por corregimientos emprendiendo la formación de unas minutas de cada uno de los negocios que constan en los libros y registros [...] que sirviesen para la de tantos espéculos o sean registros formales, cuantos son los pueblos de Cataluña, donde constase por extracto todo lo relativo a feudos, establecimientos, autos definitivos, sentencias, garcías, privilegios, mercedes y demás títulos que tubiesen referencia al respectivo lugar y término [...]"

feina que va deixar molt avançada perquè, com Ramon Avià reconeix,

"también se concluyeron al propio tiempo los espéculos de los corregimientos de Barcelona, Gerona y Mataró a excepción de los de las dos últimas ciudades y de los pueblos de San Andrés y San Vicente de Llanereras [...]".

Poc diu Ramon Avià de les operacions a l'Arxiu del Mestre Racional. Seguirem, doncs, Josep Avià:

"se abrió un registro para continuar en él los volúmenes y materias que éstos contienen, y este tan vasto como penoso trabajo, va produciendo una noticia general de los hechos [...]".

Segons l'informe posterior de l'oficial Caldas (1840), ja abans del trasllat del fons a l'Arxiu del Reial Patrimoni, Capmany i Capdevila iniciaren, el 1805, el control del fons. Abans del trasllat, fet l'any 1819, eren ja descrits 2.118 llibres dels continguts en 53 dels 91 armaris. Cal dir dues paraules sobre aquestes i altres xifres.

En primer lloc, no eren només 91 els armaris de què constava el fons, tot i que l'inventari de 1695 recull el que contenen 91 armaris, sinó que n'hi havia uns altres 46 més un sense numerar, com ho demostra l'informe Caldas. Potser hi havia un segon volum, perdut ja l'any 1802 quan Capmany va copiar el primer.

En segon lloc, poden sorprendre, en aquest cas i en altres informes, les altes xifres de volums en relació amb els actuals inventaris, que no recullen sinó 2.967 unitats, a les quals caldrà afegir un mig miler de l'"Apèndix general" i de les "Sèries especials". La solució és ben senzilla. Molts dels "llibres" numerats en aquell moment, no eren sinó fragments de volums que González Hurtebise i Josep Pallejà, que reorganitzaren el fons en els anys deu i vint del ja passat segle XX, reuniren per a formar volums o els reincorporaren al seu lloc. A més inclogueren sota un mateix número volums diversos relatius a operacions concretes, com per exemple els diversos llibres (compres de riell, de fonedors, etc.) d'encunyacions monetàries. Josep Avià conclou l'informe de l'any 1819 dient que l'Arxiu del Reial Patrimoni *"cuen-*

ta el número de pasados cuarenta y cuatro mil volúmenes”, xifra absolutament fantasiosa que no respon sinó a donar importància a la seva feina i garantir-se el lloc de treball. Més assenyada és la que dona Ramon Avià: han estat ja controlats uns dos mil, que representen la quarta part del total, uns vuit mil, doncs, que quedaran reduïts a la xifra actual després de passar per les mans de González Hurtebise i Josep Pallejà.

Josep Avià ens ha deixat uns altres dos informes. El segon, sense data però que deu correspondre a l'any 1820, està directament inspirat en el primer, i es limita a un bifoli. Que és dels voltants de l'any 1820, ho prova el nom que l'arxiu rep a l'informe: en lloc d'“*Archivo del Real Patrimonio*” es titula, com a conseqüència i resultat de la restauració de la Constitució, “*Archivo General del Patrimonio y Hacienda Nacional*”.

De l'any 1823 és el tercer informe de Josep Avià. No té més novetat respecte al de l'any 1819 que la història de les vicissituds sofertes per l'arxiu l'any 1823 que culminaren, recordem-ho, amb l'enderroc de les cases de la Batllia i l'obligada emigració de l'arxiu.

Reprenquem el fil de la descripció i l'adjudicació de paternitat a les operacions realitzades.

L'any 1840, en fer-se càrrec de la Batllia el nou titular, encarregà a cada un dels oficials primer i segon, Santiago Caldas i Ramon Avià, una memòria sobre l'arxiu i sobre projectes de millora⁸⁵. Les dues memòries foren lliurades el 16 de juny del mateix any i trameses al Batlle, el qual les envià al tutor de S. M. la reina Isabel II.

Ramon Avià s'atribueix l'organització dels processos “antics”:

“Estaban distribuidos en legajos sin orden ni método alguno y sin índices, y practicada su distribución cronológica como la que se dio a los llamados modernos en tiempo del archivero Avià, emprendí con un escribiente, después de su muerte, y con anuencia de su sucesor, Dn Ramon de Foraster, la formación del índice alfabético [...] que por ser tan detenido y vasto sólo llega al año 1602 [potser és un error: l'inventari disponible arriba al 1620]”.

Ramon Avià no partia del no res. Existia a la Batllia un inventari del segle XVIII, per ordre cronològic, que cobria els anys 1401 al 1711. Ramon Avià afegí dos folis amb els processos del 1315 al 1379 i del 1380 al 1399 i, potser un tercer foli, avui perdut, amb els processos del 1400.

Aquest inventari cronològic recollia l'any, el número del lligall o manat de processos i una lletra que l'identificava. R. Avià diu que ell va completar la descripció ampliant la del contingut. I, efectivament, així ho va fer: al marge, a l'inventari del divuit, apareix en lletra del segle XIX dita ampliació, que és recollida a l'índex cronològic. Per exemple:

Cronològic:

1500 1 A

Monasterium Sanctarum Crucum contra monasterium Sancte Clare Ylerde et alios (s.XVIII)

Al marge: *sobre la lezda y crisols de Lérida* (s. XIX)

Alfabètic:

Espediente sobre lezda y crisols de Lérida entre el monasterio de Santa Clara de la misma y el de Santas Cruces 1500 1 A

Tots dos acaben el seu informe o memòria amb la relació de les operacions pendents. En realitat, tots dos coincideixen, si bé és més explícita i detallada la relació d'Avià. Tots dos, d'altra banda, coincideixen en la perpètua manca de personal (està vacant la plaça d'arxiver i l'escrivent primer està en comissió de serveis a la d'oficial 3r de la Comptadoria des del 1834) i en la necessitat de dotar l'arxiu d'un presupost fix per tal d'atendre la restauració del material documental.

Segons R. Avià, les operacions pendents són:

- continuar la formació d'espèculs per localitats. Constata que les rendes del R. P. han restat molt minvades per causa del decret de 1835 (que liquida gran part de les rendes del R. P.) i que, en conseqüència, el més important és "*la formación de los espèculos de aquellas ciudades [...] en que S. M. conserva el dominio directo y alodial de fincas urbanas y rurales [és a dir, aquelles de les quals és senyor emfitèutic] para que no se oculten los laudemios devengados por los traspasos [...]*";
- *el ecsamen, extracto y arreglo de un sin número de pergaminos cuyo contenido se ignora*" (foren inventariats, però no descrits, anys més tard per Pallejà);
- *continuar el tomo quarto del llevador general*";
- *seguir el borrador del índice de los procesos antiguos hasta su conclusión*";
- *el inventario general de los libros del maestro racional para proceder después a su clasificación*";
- *ecsaminar los registros comunes del juzgado para indicar las sentencias, reales órdenes y demás que se considere útil al momento [...]*";
- *formar índices a los libros que no los tengan y son la mayor parte*".

I, per fi, atendre la restauració de part dels volums, principalment del Mestre Racional. I reclama Avià un edifici propi, segur, com ho són els de l'Arxiu de Simancas, el de la Corona d'Aragó (en aquell moment encara al Palau de la Generalitat) i el de Covarrubias, a la província de Burgos⁸⁶.

6. Inventaris

Incorporats els fons de la Batllia i del Mestre Racional i incrementats amb els de la Intendència, es procedí a realitzar inventaris. D'entrada, cal

dir que el del Mestre Racional no tingué un inventari clar fins que l'any 1911 Eduardo González Hurtebise i Josep Pallejà s'encarregaren de l'Arxiu del Reial Patrimoni.

Pel que fa al de la Batllia, es procedí a la realització dels inventaris dels volums distribuïts per classes i dels corresponents índexs de conversió de signatures. Un altre tema és la paternitat dels inventaris avui disponibles.

Tenim dos inventaris diferents. El primer d'ells segueix l'ordre dels armaris en què estava col·locat el fons de la Batllia i incorpora la classe actual. L'inventari està fet, segur, partint de l'inventari del segle XVIII, del qual ja he parlat, completat, sembla, per Capdevila. És l'*Yndice de los libros que se encuentran en el Archivo del Real Patrimonio existente en la ciudad de Barcelona y correspondencia de la antigua colocación de ellos con la nueva clasificación*. Recorre els 190 armaris⁸⁷, indicant el número de l'armari, la lletra d'identificació del volum, el títol del llibre i les dates, una breu explicació del contingut i la classe a la qual ha estat adjudicat. Es completa amb la relació dels llibres "*del tiempo de la Real Yntendencia, o sea de la Nueva Planta de Gobierno establecida en el año de 1715*", sense indicació topogràfica, però seriatos (Investidures, Manuals, Llibres de firmes per raó de domini i "*Apeos*" o capbreus). Arriba en alguna de les sèries a l'any 1792. L'inventari és dels temps de Capdevila o dels de Josep Avià. Ho demostra el tipus de lletra, encara de tradició setcentista, i el fet que el nombre de volums adjudicat a les sèries o conjunts és exactament el mateix que recull l'esberrany de l'informe de Josep Avià de 1819.

L'altre segueix l'ordre de classes, lletres, etc. i recull la col·locació anterior. És contemporani del primer, atès que les xifres de volums dels grups coincideixen totalment. Són, evidentment, anteriors a l'informe de Santiago Caldas, per tant, anteriors al 1840.

De l'any 1868 és un tercer inventari inclòs dins de l'*Inventario del ex-Palacio Real de Barcelona*, fet arran de l'esclat de la revolució. Recull les mateixes xifres de volums de l'informe de Santiago Caldas⁸⁸, per tant, res de nou no aporta i, a més, cal concloure que l'inventari "definitiu" es confegí entre el 1823 i el 1840.

Pel que fa als processos, tenim, utilitzables:

- un inventari per ordre cronològic dels processos "moderns" o dels temps de la Intendència, des de l'any 1714 a l'any 1792;
- un inventari o índex per ordre alfabètic de litigants, dels processos "antics", probablement obra de Ramon Avià;
- un índex alfabètic de processos "moderns", obra probable de Josep Avià, en dos volums, amb un Apèndix que recull processos dels segles XVII endavant.

A més dels inventaris de volums i de processos, de l'Arxiu del Reial Patrimoni tenim dos inventaris generals, integrats l'un en l'inventari dels béns en general del Reial Patrimoni i l'altre en el del Palau Reial.

El primer és de l'any 1841. Relacionat, sens dubte, amb l'assumpció l'any anterior de la tutoria de la reina pel general Espartero, es titula *Ynventario general de los bienes, caudales, papeles y demás efectos que constituían el Real Patrimonio del Principado de Cataluña el día treinta y uno de julio del año mil ochocientos cuarenta y uno, formado con presencia de los antecedentes que ecsisten en dicha Admón. y a tenor de lo dispuesto en circular de la Yntendencia General de la Real Casa en fecha dos del espresado mes de julio [...]*⁸⁹ i recull quatre inventaris parcials.

1. El primer es titula *Administración de la Baylía General del Real Patrimonio de Cataluña*, és anònim i conté els apartats següents:

Rentas y derechos (i béns immobles)

Legajos y antecedentes pertenecientes a la Secretaria (82 + 15 sense número + expedients "que en el día están continuando su curso")

Legajos y antecedentes pertenecientes a la antigua Contaduria, actualmente Intervención (4 volums, 52 lligalls, alguns d'ells múltiples, i 11 sense número)

2. El segon és titulat *Archivo: Ynventario del contenido en el Archivo del Real Patrimonio de Cataluña [...]*, firmat per Santiago Caldas el 28 de juliol de 1841. La descripció dels fons és irregular, en el sentit que, en uns casos, no individualitza les peces, sinó els grans conjunts, apropant-se al concepte o model de guia, mentre que en altres casos es veu obligat a descriure peça a peça.

Sección 1ª. Archivo de la Baylía.

El Registro o índice de los protocolos que contiene, con sus correspondientes clases, divisiones y subdivisiones, a saber (Classes, etc.)

Papeles entregados por la Contaduría de Ejército al tiempo de separarse el Real Patrimonio de aquella dependencia en el año 1816 con los rótulos y números siguientes (27 lligalls)

Papeles entregados después de la muerte del Escribano del ramo Dn Antonio Bonet por su sucesor (40 lligalls + 2 expedients + 1 lligall amb cinc pergamins)

Rentas que los Monasterios de San Miguel de Cuixá y San Martín de Canigó y otras Dignidades posehian en la Cerdaña Española y en otros pueblos de Cataluña (Lligalls amb capbreus, incorporats a la sèrie general almenys des de l'any 1868)

Rentas de la Alcaydía de Bellver (id.)

Población de San Carlos de la Rápita (18 lligalls relatius a l'operació de repoblació)

Registros, Espéculos, extractos de Escrituras y operaciones practica-das para poner en claro las rentas Patrimoniales, hallazgo de los docu-mentos que constan en los protocolos y correspondencia e informes dados por esta Oficina (7 lligalls de reials cèdules, 1 exemplar de l'obra de Blanchar, 3 volums, 3 registres de reials ordres, etc.)

Espéculos o recopilacion de las concesiones y demás documentos que constan en los registros del Archivo reunidos por pueblos y coloca-dos por corregimientos (7 volums, 5 lligalls i 1 expedient)

Llevadores (6 lligalls)

Inconexos (12 lligalls, 1 volum i un quadern)

Pergaminos (6 lligalls amb 294 pergamins)

Sección 2ª. Procesos (8.863 processos contradictoris i expedients, en 297 lligalls de la Batllia antiga, 25.705 processos i expedients de la Batllia moderna en 850 lligalls, més inventaris, cedularis, etc. i un registre de sortida de processos)

Sección 3ª. Archivo del Maestre Racional

Constan además en el Archivo de esta Baylía seiscientos setenta pro-cesos y expedientes seguidos por diferentes interesados (no inclosos en els anteriors conjunts i sense inventariar)

3. El tercer és titulat *Escribanía* (a l'esberrany previ, *Ynventario de los papeles y expedientes existentes en la escribanía del Tribunal de esta Baylía General a cargo del infrascrito Escribano principal del mismo*, firmat per Joaquín Ódena a 20 de juliol de 1841) i conté:

Espedientes de establecimientos (38, dels anys 1776 al 1828)

Pleytos civiles ordinarios (del 1670 al 1841)

Causas de Cabrevación (del 1744 al 1836)

Causas sobre pago de atrasos de arriendos y censos y otros (del 1819 al 1839)

Legajos de expedientes de arriendo de las rentas del real Patrimonio (29 lligalls en la versió en net, incompleta. Cal afegir 15 lligalls, 10 volums i un nombre indeterminat d'uns i d'altres, recollits a l'original previ)

4. El quart té per títol *Ynventario particular de los enseres que existían en 31 de julio de 1841 en varias rentas de este Real Patrimonio, como y también en las oficinas del mismo, el cual hace parte del Ynventario general [...]*⁹⁰, anònim.

L'any 1868, quan va triomfar la *Gloriosa*, es va fer inventari del Palau Reial, el modern, on, recordem, havia estat traslladat l'arxiu des de les cases de veïnatge on estava l'any 1840.

De forma significativa és titulat *Inventario del ex-Palacio real de Barcelona* i fou iniciat el 9 d'octubre, per ordre de la Junta Provisional Revolucionària de Barcelona al jutge del Distrito de Palacio del dia anterior. El dia 9 s'inventarià la caixa, on es trobaren bitllets de banc i monedes per valor de 5.388 escuts i 500 cèntims, més uns altres 361 escuts, documents relatius a dipòsits, etc.

El dia 10 començà l'inventari de l'Arxiu, situat al pis baix. En una primera sala, es trobava l'arxiu de la Batllia antiga i la documentació de la Bailia restaurada. Hi havia, doncs, els volums de les classes, 211 lligalls que contenien els processos des del 1315 al 1623, obres impreses de contingut divers, entre elles 30 volums de la "Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón", obres jurídiques, etc. Per al control del fons de la Batllia, antiga i moderna, es partí de l'inventari preexistent i s'anotà el que s'hi trobà a faltar i el que s'hi trobà i no hi era als inventaris. S'incorporà, bé que de forma parcial atès que no arriba més que al volum Classe 8a, lletra D, núm. 5, l'inventari de classes.

En una segona sala, també del pis baix, hi havia 539 lligalls de processos des del 1623 al 1766, lligalls i volums de l'administració, etc.

En una tercera, igualment del pis baix, 569 lligalls de processos des del 1767 al 1858 i una taula amb 4 calaixos amb lligalls d'informes diversos, un segell, etc.

Per fi, en una sala situada a l'est de l'edifici, que llinda amb el carrer de Rere-palau, es trobava "*un grandioso archivo llamado del Maestre racional [...]*", sala en la qual hi havia "*un inventario del archivo*". Aquest inventari no ens ha arribat. Del Mestre Racional només tenim, com ja he observat, un inventari parcial de l'any 1695. Quin era? Si no es refereix al del segle XVII, devia ésser el registre del qual parla Caldas.

Tercera etapa: des del 1868 fins al 1936

Mai no tornà l'Arxiu del Reial Patrimoni de Catalunya a ser el que fou. Passats els temps de la monarquia sabauda, de la república unitària i de la federal, s'imposà la restauració dels Borbons en el tron com a única solució.

Durant els anys intermedis, hi hagué diverses iniciatives sobre l'arxiu. Així les expliquen Miret i Sans i Massó i Torrents, comissionats per l'Institut d'Estudis Catalans:

“Don Manel de Bofarull, arxiver de l’Arxiu de la Corona d’Aragó, entenent que res tenia ja el Reial Patrimoni que justificqués o motivés la possessió del dit Arxiu del Mestre Racional y que pel caràcter purament històric d’aquest procedia la seva reunió ab l’Arxiu general, instà en 1868 la deguda autorisació del Ministeri de Foment per procurar l’entrada del repetit arxiu. Ab data de 13 d’Abril de 1869, el Ministeri d’Hisenda, per medi del Director general del Patrimoni que fou de la Corona, senyor Ortiz de Pinedo, va trametre una comunicació al batlle general del Reial Patrimoni a Catalunya, manifestant-li que el Poder executiu havia commisionat al senyor Bofarull pera pendre de l’arxiu de la Batllia tota la documentació del Mestre Racional y «si hubiese cualesquiera otros papeles que importen recoger como peculiares de la Historia de Aragón, lo haga presente para resolver». Y això li comunicava «a fin de que se ponga de acuerdo con el señor Bofarull, a quien facilitará usted los inventarios o índices, papeles históricos y cuanto pudiera convenir al citado archivo, con objeto de que cumpla con toda exactitud la comisión que el Poder ejecutivo le ha encomendado». El senyor Bofarull dirigí, en 27 del mateix mes y any, una comunicació al Ministeri d’Hisenda, acusant rebut de la còpia de l’ordre endressada al batlle general per l’entrega de l’arxiu del Mestre Racional y manifestant haver-se presentat ja al dit batlle, que era llavors D. Joseph de Jesús Puig, y haver inspeccionat aquell arxiu, que trobant-se molt empolsegat y ple d’insectes, feia precis un treball de neteja abans de l’instal·lació en l’Arxiu general [...]”.

Aquest necessari treball i el lliurament de consignacions pressupostàries per adaptar els locals al Palau del Lloctinent es dilatà més del previst. La restauració borbònica enxampà Bofarull abans de fer el trasllat⁹². I tot se n’anà en orris.

Al Palau Reial modern era l’arxiu quan l’any 1875 fou devorat per les flames. Per fortuna el foc s’inicià als pisos superiors i no va afectar l’arxiu, sí, en canvi, l’aigua amb la qual fou extingit i, avui encara, molts volums del fons del Mestre Racional palesen els efectes de la ruixada⁹³.

Del Palau Reial modern passaren els documents primer a la Llotja i, després, a un edifici de la Rambla de Santa Mònica que va ocupar després el Banco de España. Allí és on el van visitar els citats comissionats per l’Institut d’Estudis Catalans l’any 1908, després de la qual van fer un detallat informe, sobre el qual cal fer algunes precisions i comentaris. Parlant del fons de la Batllia, diuen que està classificat en vuit classes. No: està classificat en 11 classes (12 originàriament), però com que el seu informe es basa en l’inventari “del ex-Palacio Real” de 1868, que només recull el contingut de vuit classes, no passen a les següents. Parlant del fons del Mestre Racional diuen que “consta de més de vuit mil volums”: és la xifra aproximada que s’arrossega des dels temps de Ramon Avià i que potser s’apropa a la realitat d’aquell moment, a la qual respon una etiqueta en pergamí amb xifres fetes en negre amb

plantilla, quan encara no havien estat reunits en volums molts quadernets dispersos i no havien estat reunits sota un mateix número grups de volums relatius a un mateix fet o operació. També parlant del mateix fons diuen que hi ha *"vuitcents vuitanta plechs de papers solts"*: no, els 880 lligalls o plecs de papers de què parlen no són del fons del Mestre Racional, sinó del total, indiscriminat, de l'Arxiu del Reial Patrimoni, la qual cosa significa que la seva creació és anterior a aquesta data⁹⁴. L'informe conclou amb la recomanació que ingressés a l'Arxiu de la Corona d'Aragó:

"És de desitjar que l'Estat torni a tenir un tant just y científich criteri [es refereixen a la discutible incorporació del fons del Consell d'Aragó, que mutilà l'Arxiu General de Simancas] en la qüestió de reunió de les documentacions relacionades entre si i cessi la disseminació d'aquestes".

Ja abans d'eleva-li l'informe, Prat de la Riba va gestionar davant de la Intendencia del Real Patrimonio el seu trasllat a unes estances de propietat de la Diputació de Barcelona. La Real Casa ho autoritzà i l'arxiu, sota la direcció encara d'Eduard Moner, fou traslladat entre els anys 1908 i 1910 al Pati dels Tarongers del Palau de la Diputació del General, on havien estat fins aquell moment les sales de justícia de la Reial Audiència. Moner va morir poc després.

L'any 1911, la Real Casa nomenà Director de l'arxiu Eduardo González Hurtebise, dit Delaborde, del Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Anticuarios, que ja ho era de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el qual, aviat, s'auxilià de Josep Pallejà i Martí. Pallejà el succeirà al capdavant de l'Arxiu del Reial Patrimoni a la seva mort i fins a l'any 1936.

Entre l'any 1911 i l'any 1931 se succeïren diverses iniciatives sobre l'Arxiu. La Casa Real pensà de recuperar l'arxiu i ubicar-lo en estances pròpies, concretament al Palau de Pedralbes. La Diputació no hi veia inconvenient, però, al final, oferí espai a la Casa dels Canonges recentment restaurada i allà, al carrer del Bisbe, núm. 8, fou dut l'arxiu entre l'any 1926 i el 1927, amb habitació per a l'arxiver i tot. Qui ho era, des del 7 de setembre de 1921, era Josep Pallejà.

Ferran Valls i Taberner, director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó des de l'any 1929, ressuscità el projecte de Manuel de Bofarull d'incorporar l'arxiu al de la seva direcció. Pallejà informà favorablement (informe del 13 de setembre de 1930) i allà probablement hauria anat ja si no hagués estat proclamada la República.

La proclamació de la II República influí de forma decisiva en el futur de l'Arxiu. En expropiar els béns de la Corona, s'emparà igualment dels arxius i, en virtut de la Llei de 22 de març de 1932 (Ordre d'1 de febrer de 1934), s'ordenà la incorporació de l'Arxiu del Reial Patrimoni a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. El trasllat no es va fer, en realitat, fins als darrers dies de novembre del 1936. Per fi, el 16 de setembre es firmà l'acta de

recepció per part de l'aleshores director accidental, Jesús Ernesto Martínez Ferrando.

Mentrestant, l'atenció dels responsables de l'arxiu es va adreçar als fons del Mestre Racional, que eren els més incontrolats. És aquesta la magna tasca realitzada per Eduardo González Hurtebise i Josep Pallejà des de l'any 1911.

González Hurtebise es féu càrrec de l'Arxiu del Reial Patrimoni a la mort d'Eduard Moner, últim Batlle nomenat per la Real Casa, a la mort del qual fou suprimit el càrrec⁹⁵, veterà en la gestió de l'arxiu, el qual serví des del 1868.

Hurtebise i Pallejà, més segurament el segon que el primer, es lliuraren a la magna operació de posar ordre en els volums del fons del Mestre Racional, els més abandonats de tots. El mètode de treball fou senzill, però d'una gran exigència erudita: posaren grans taulers de fusta per tal d'anar reunint no solament els conjunts de volums que responien a una sèrie originària o a operacions i continguts similars, sinó, el que realment degué ésser terrible tasca, reunir en volums els quadernets solts. Comptaven només amb l'inventari del final del XVII i el registre on, probablement sense cap mena d'ordre, s'havien anotat els prop de dos mil volums des de Capdevila a Ramon Avià.

Hurtebise i Pallejà crearen, així, 82 conjunts de molt variada base. Responen, uns, a sèries orgàniques i, d'altres, a una similitud de contingut. Aquestes "82 sèries" arribaren a tenir tal prestigi que, quan posteriorment es continuà l'organització del fons, es confegiren amb les noves unes "sèries especials".

En l'haver de Pallejà cal posar una altra operació de gran envergadura: l'ordenació i l'inventari cronològic dels 6.676 pergamins, des del segle X a l'any 1542, amb què actualment compta la col·lecció i la col·lecció de segells de placa existents en papers solts, trets dels volums.

Quarta etapa: des de l'ingrés a l'ACA

El que ingressà l'any 1936 no són, doncs, dos fons reunits per l'atar o per la seva inclusió a posteriori en una mateixa "secció": és un arxiu amb data de creació, amb nom propi, amb funció i plantilla pròpia i amb reglamentació pròpia, el qual, en passar a l'ACA, esdevé un fons i, per tant, unitari. Poques vegades és més aplicable la definició de "fons" donada per un dels més valuosos arxivers espanyols, Antonio Matilla Tascón, en la seva clàssica *Cartilla de organización de Archivos*, publicada l'any 1960, quan encara l'arxivística era un art abrigallat per moltes erudicions paleogràfiques, diplomàtiques, històriques i institucionals, jurídiques i administratives, quan encara els arxivers érem arxivers i no els parents pobres dels documentalistes ni *record managers*, quan encara pensàvem que érem els administradors del suport material de la informació (el document) i no gestors d'informacions, quan encara la

paraula "arxiu" significava "conjunt de documents produïts per una persona física o moral" i no existien "arxius musicals" (la música produeix des de plaer a mal de cap, no arxius; qui produeix arxius són els músics o les entitats de tota mena dirigides a la creació i difusió de la música), ni arxius "de l'arquitectura" (que, per la mateixa raó produeix edificis, cases, masies, xalets adossats, etc., no arxius), ni els arxiviers teníem la pretensió d'ésser "científics", sinó només savis: *"Denominación que sustituye a la palabra archivo cuando el de un Organismo pasa a formar parte de otro archivo"*⁹⁶, definició que trobà elogi, com la resta del treball, en l'indiscutible *Manuel d'Archivistique* francès⁹⁷:

*"Retenons à cet egard l'élégante définition donnée par A. Matilla Tascón, suivant le quel [...], texte que l'on consultera avec le plus grand profit pour toutes les questions de versements, classement, cotation etc."*⁹⁸.

El fons esdevingué "Secció", com molts d'altres, a l'ACA, terme aquest de "Secció" certament perillós, perquè pot remetre a agrupació factícia de sèries o fons. No és aquest el cas: la "Secció de Reial Patrimoni" de l'Arxiu de la Corona d'Aragó és, de ple, l'Arxiu del Reial Patrimoni, de la mateixa manera que la de "Generalitat" és de ple l'arxiu de la "Diputació del General de Catalunya".

Ja fa molts anys, José de Güemes Villamée, arxiver del Palau Reial, digué que als arxius hi hauria d'haver un rètol que digués *"Nosce me quia sum qui sum"*⁹⁹, és a dir, coneix-me perquè sóc el que sóc, aplicant a la realitat dels arxius l'autoidentificació que fa Déu a l'Èxode (3, 13): *"Ego sum qui sum"*. Venia a dir Güemes que, abans de tot, cal conèixer per què aquests documents estan reunits i per què estan així reunits.

Del Palau del Lloctinent, molt a prop d'on havia estat durant alguns anys l'Arxiu de la Batllia i durant segles el del Mestre Racional, passà l'Arxiu del Reial Patrimoni, junt amb l'Arxiu Reial, l'arxiu de la Diputació del General i molts d'altres, a l'actual seu de l'ACA, al carrer d'Almogàvers, acabant així, per ara, aquell seu llarg i feixuc pelegrinatge del qual parlava anteriorment.

Notes

1. CORTINA, Tomás. *Memoria que sobre abolición del Real Patrimonio en la Corona de Aragón presenta al Excmo. Señor tutor de S. M. el Consultor de la Real Casa*. Madrid: Imprenta de D. Eusebio Aguado, 1842, pàg. 12.
2. Ho destaca Tomás Cortina: “Abolidos los fueros a principios del siglo XVIII, se aplicaron a la Tesorería general los productos del Real Patrimonio, pero entraban sus valores en el Erario público con su propio nombre, formando una clase especial, y respondiendo exclusivamente al pago de las cargas que desde tiempos antiguos le gravaban [...]. Por esa separación con que las oficinas de la Hacienda pública manejaron los productos del Real Patrimonio mientras estuvieron encargadas de ellos, fue fácil y espedita en Barcelona el año de 1816 la entrega al Baile General nombrado por la Mayordomía mayor de todos los documentos pertenecientes al Patrimonio, bajo cuyo concepto, y con formal inventario, le entregó el Contador de ejército setenta y nueve libros, comprensivos de las rentas, derechos y demás que le correspondían”. CORTINA, *Memoria*, cit., pàgs. 20-21.
3. CORTINA, *Memoria*, cit., pàg. 13.
4. Cf. *supra*, nota 1. Es tracta d'un llarg informe, impecable des del punt de vista jurídic, de 77 pàgines en quart impreses, sobre el dictamen de la Comissió del Congrés dels Diputats, de 25 d'abril de 1842, favorable al projecte de llei que anorreava totalment el Reial Patrimoni. Cortina, després de rebatre els arguments del dictamen interpretant els antecedents que hi figuren, admet la supressió d'aquells drets “*exclusivos, privativos y prohibitivos*”, nascuts o relacionats amb el sistema feudal en què van néixer, però reclama la indemnització, per no ésser la reina menys, com a persona, que la resta dels habitants del país. I que, per tant, havia d'ésser compensada per la pèrdua dels ingressos procedents dels establiments emfitèutics de béns immobles propietat del Reial Patrimoni: si les lleis determinen l'abolició total o parcial del Reial Patrimoni, “*no podría verificarse sin acordar al mismo tiempo la necesaria indemnización, porque fuera injusticia y mengua de la hidalguía castellana desposeer a una Reina niña de lo que sin contradicción disfrutaron sus progenitores, con menos consideración que la que se tiene a un particular cuando se le priva de su propiedad por causa de utilidad o conveniencia pública [...]*”, pàg. 11.
5. *Memoria que sobre la abolición*, cit., pàg. 10.
6. *Repertorium universorum compotorum*. ACA. RP. AG, 123, fol. 1.
7. BAVIERA ALBANESE, A. *Diritto pubblico e istituzioni amministrative in Sicilia. Le fonti*. Roma: 1981, pàg. 79.
8. Cf. MONTAGUT, Tomàs de. *El mestre racional a la Corona d'Aragó (1283-1419)*. Barcelona: 1987, 2 vols.
9. Cf. CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael. “Los archivos reales o la memoria del poder”. A: *XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Actas*. Zaragoza: 1996, t. I, vol. II, pàg. 136.
10. BOFARULL, F. de. [*Historia del Archivo de la Corona de Aragón*.] S. I., s. a. (incompleta), doc. XXXVII, de 1332.
11. ACA. RP. MR, vol. 774, portada.
12. En un document del 1416. MONTAGUT, T. de. *El mestre racional*, cit., doc. 168.
13. MATEU LLOPIS, F. *Alfonso V de Aragón y el Archivo General de Valencia*. Valencia: 1945, pàg. 29.

14. MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *El Archivo de la Corona de Aragón*. Barcelona: Aymà, 1944, pàg. 37.
15. ARAGÓ CABAÑAS, A. M. "Funciones del archivero real en el siglo XIV". A: *Homenaje a Federico Navarro. Miscelánea de estudios dedicados a su memoria*. Madrid: 1973, pàg. 2.
16. BOFARULL, F. de. Op. cit., doc. LI.
17. BOFARULL, F. de. Op. cit., doc. LIX.
18. CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael. *Les primeres ordinacions de l'Arxiu Reial de Barcelona (1384) / Las primeras ordenanzas del Archivo Real de Barcelona (1384)*. Madrid: 1993, pàgs. 23-24.
19. Cf. *infra* "Informe de Santiago Caldes" (1840). ACA. RP. Batllia moderna, caixa 105.
20. MONTAGUT, Tomàs de. "El baile general. Notas para su estudio". *Hacienda Pública Española*, 87 (1984), pàgs. 73-84, singularment, nota 4bis, pàg. 74.
21. Tot l'afer a ACA. Canc. reg. 2012, 2ª num., fols. 14-16.
22. ACA. RP. BGC, vol. 1.015, fol. 58 v°.
23. ACA. RP. MR, vol. 1.051, fol. 114v^o.
24. "Ítem, dimecres a XX de març del dit any M CCCC XXXI, done a-n [en blanc] Güell, sastre, per loguer de un alberch que fonch d'en Anthoni Rigaut, notari, per ço com acordam de mudar-hi l'offici de la batllia general per ço com lo senyor rey manà buydar la casa hon dit offici se té per prestar-la a la senyora infanta dona Caterina, e haguí a pagar ma meytat del loguer, que foren nou lliures per lo mig mes [...]". ACA. RP. MR, vol. 1.061 (comptes del Lloctinent del Batlle), fol. 26v^o.
25. "Ítem, posa en data lo dit balle general, los quals lo dit en Bertran de Vilafranca, loctinent seu, pagà dins lo present any a mossèn Galceran de Sentmenat, cavaller, a qui eren deguts per lo loger de un seu alberch situat en lo carrer apellat d'en Copons de la ciutat de Barchinona, en lo qual alberch se té e exerceix lo offici e scrivania de la ballia general de Cathalunya, ço és, per nou meses e huyt dies que començaren a córrer a XII dies de març del any present M CCCC XXXI, e foren complits per tot lo mes de deembre après vinent, qui a raó de ———XX lliures per any fan ——— CCCVIII ss. b., lo qual alberch se hac a logar per ço com lo senyor rey féu traure lo dit offici e scrivania de batllia general de certa part del palau maior de Barchinona en lo qual se solia tenir [...]". ACA. RP. MR, vol. 1.051 (comptes del Batlle General), fols. 118-118v^o.
26. ACA. RP. MR, vol. 1.055, fol. 130.
27. Inclòs amb d'altres a: ACA. RP. BGC, vol. 2.350.
28. CARRERAS I CANDI, F. "Ciutat de Barcelona". *Geografia General de Catalunya*. Barcelona: s. a., pàg. 421.
29. Segons consta a l'inventari que va ordenar de l'arxiu. Cf. ACA. RP. BGC, vol. 2.350.
30. Cf., p. e., als comptes de Lluís d'Icart de l'any 1578 l'assentament del pagament de 40 lliures, corresponents a l'any en curs. ACA. RP. MR, vol. 1.202 (comptes de Lluís d'Icart de l'any 1578), fol. 289.
31. ACA. RP. MR, vol. 1.192, de l'any 1569, fol. 289.
32. *Ibid.*, vol. 1.193, fol. 311.
33. Segons notícies de l'informe de Santiago Caldas, Oficial Primer de l'Arxiu del Reial Patrimoni, de 1840.
34. ACA. RP. MR, vol. 1.202, fol. 276.

35. Cf. els plànols de la pàgina 833 i les insercions entre les pàgines 832 i 833 del volum CARRERAS I CANDI, F. "Ciutat de Barcelona", cit.
36. Ibid., fols. 273, 273v^o, 274 i 279.
37. ACA. RP. MR, vol. 1.202, fols. 274v^o, 275v^o i 276.
38. ACA. RP. MR, vol. 1.203, fol. 265v^o.
39. ACA. RP. MR, vol. 1.204, fol. 267.
40. Ibid., fol. 273.
41. Constitucions, L. III, tit. XXXII: "De custòdia de processos", 3.
42. Cf. RIERA I SANS, Jaume. *Catálogo de memoriales e inventarios. Siglos XIV-XIX*. Madrid: 1999, pàg. 27. N'hi ha còpia a: ACA. RP. BGC, vols. 18-24.
43. Les ordres que portava Terça pel que fa als inventaris eren: "y [...] porque estando vos ahí es bien que veays si las scripturas de la dicha Baylía stan por ynventario y por la forma que combiene, encargamos y mandámosvos que, habiéndole, le tomeys a vuestra mano y reconocays si conforme a él están todas las dichas scripturas allí, y hareys notamento particular de las que faltaren, y no stando hecho [...] ordeneys que luego, sin perder tiempo, en presencia de los que combiniere que assistan a él, se haga otro ynventario [...]". ACA. CA, vol. 112, fol. 71.
44. ACA. CA, vol. 102.
45. Vegeu el *Parecer dado por el señor archivero en el expediente formado sobre la nueva población de San Carlos*, firmat per Josep Avià, en resposta a les pretensions de l'Intendent General de fer-se amb l'administració de Sant Carles de la Ràpita. ACA. RP. Batllia Moderna, expedients, caixa 4 i sobretot *Informe sobre entrega de papeles del canal de San Carlos [y] desocupo de las casas de la Bailía y Archivo*, ibid., caixa 104.
46. Vol. 2.328 actual; *olim* Classe 11a, núm. 71.
47. Es referien al fons del Mestre Racional? No hi veig cap altra explicació.
48. *Descripción del Archivo de la Corona de Aragón existente en la ciudad de Barcelona y noticia del archivo general de la Militar Orden de Santiago existente en su convento de Uclés, dirigidas al illo. Sr. Don Josef de Cistue, del Consejo y Cámara de Indias, por su autor, el abate don Lorenzo Hervás, individuo de la Academia Etrusca y de la Real de Dublín. Con licencia. En Cartagena, por Don Manuel Muñiz, año 1801. Se hallará en Madrid, Calle de la Cruz, Librería de Ranz, pàgs. 36-37.*
49. De 4 de maig de 1805. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 104.
50. Cf. *Índice del archivo del antiguo oficio del Maestre Racional de Cataluña establecido en Barcelona. Dédicalo al Excmo Señor don Miguel Cayetano Soler, Secretario de Estado del Despacho Universal Dn. Antonio de Capmany. Año de 1802.*
51. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 104.
52. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 104.
53. Cf. *supra* nota 45.
54. ACA. RP. Intendència, 1/82, fols. 374-374v^o.
55. Tirada a part de *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, LXV (1958).
56. Titulat *Demostración de las causas que indujeron al rey Carlos 4º a levantar de las ruinas en que yacían los archivos de su real patrimonio y del Maestre racional de la Corona de Aragón, seguida de una explicación del método coordinativo guardado en*

- su nuevo arreglo y de la planta y estado en que se halla a los últimos del año 1819, datat i firmat a Barcelona, el 15 de desembre de 1819. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.*
57. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.
 58. Informe de Josep Avià de 1819, cit.
 59. CORTINA, Tomás. *Memoria sobre abolición del Real patrimonio*. Cit., pàg. 60.
 60. Titulat *Inventario de los libros, procesos y registros donde se hallan anotados unos y otros [...], de todo lo que componía el otro archivo del antiguo Mestre Racional [...] y de los enseres existentes*. A la coberta: *Ynventario del Archivo, formado en 6 de junio de 1820, cuando se mandó que pasase al Crédito Público*.
 61. Informe de Josep Avià de l'any 1823. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.
 62. És més, davant del setge que patia Barcelona, el "*día 13 del referido mes [agost] empeñamos nuestra palabra de honor y tomamos la resolución unánime de no desampararla [«esa propiedad de S. M.»] turnando de día y de noche en el caso de que los sitiadores se hubiesen visto en la precisión de hostilizar la plaza a fin de evitar el incendio que podía ocasionarle alguna bomba o granada, o de que algún sacrílego quisiese aprovecharse del desorden que se introduce en casos semejantes para hacer desaparecer un monumento que no se sabe su valor [...]*".
 63. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 104. D'una comunicació de Josep Avià al Batlle, de 16 d'agost de 1825: "*Con este motivo parece de mi deber expresar a V. S. la indecible resignación con que dichas señoras han suportado un alojamiento tan pesado para casa de religiosas, así en aquel tiempo que lo habitaban las superiores y pocas más individuales de la comunidad, como desde que se bolvió a reunir después que el Rey recobró su libertad, llevando con sufrimiento exemplar las privaciones que ha acarreado a su sexo y delicadeza la entrada de los empleados y del público a una clausura y retiro de damas [...]. Como toda la serie de estas virtudes, por la precisión de tratar con ellas, haya sido experimentada y observada por mí en el espacio de dos años, y por conducta las sean dignas de una demostración de agradecimiento, lo hago presente a V. S. para que se sirva disponer lo que debo practicar con respecto a las llaves; y acerca lo demás, lo que le parezca mejor y sea de su agrado [...]*". ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 104.
 64. UDINA, F. "El Archivo del Real Patrimonio de Cataluña". Cit., p. 10, citant PI I ARIMÓN. *Barcelona Antigua y Moderna*. Barcelona, 1854, vol. I, pàg. 386.
 65. Tot l'afer, a MIRET Y SANS i MASSÓ TORRENTS. "Informe que l'IEC va traslladar a l'Excm. Sr. President de la Diputació de Barcelona, sobre l'estat d'alguns arxius de Catalunya i la conveniència de la seva millor instalació". *Anuari de l'IEC*, 1909-1910, pàgs. 25-34, citat per UDINA MARTORELL, F. *El Archivo del Real Patrimonio*, nota 27, pàgs. 10-11.
 66. Dossier titulat *Reglamentos aprobados en 1816 y antecedentes para su formación*. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.
 67. Per aquesta raó, molts anys després, Ramon d'Abadal, Director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, quan intentà dur l'Arxiu del Reial Patrimoni al Palau del Lloctinent oferí, a més de local per als fons, casa per a l'arxiver. Cf. UDINA MATORELL, F. "El Archivo del Real Patrimonio de Cataluña". Cit.
 68. Barcelona: En la imprenta de la Viuda e Hijos de D. Antonio Brusi, 1829.
 69. Dossier titulat *Reglamentos propuestos en 1827 y aprobados en 1828*. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.
 70. *Año de 1838. Reglamento. Antecedentes acerca el que se mandó a la Superioridad en*

8 de mayo de 1838 a tenor de lo prevenido con Reales Órdenes de 23 de enero, 7 de febrero y 21 de abril del mismo año. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.

71. *Bailía y Administración General del Real Patrimonio de Cataluña. Año de 1848. Nueva Planta y Reglamento de ella. Expediente instruido a virtud de real orden circular de 6 de mayo de 1848 en la qual se previene que para el día 20 de junio prócsimo ha de formar y remitir al Gobierno de Palacio el bayle General la planta y reglamento de una Baylía General en la qual han de fijarse los empleados necesarios para el servicio y en el segundo también las obligaciones de éstos.* ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.
72. Identificable per la seva característica rúbrica.
73. Informe de Josep Avià i Roig, de 1819, cit.
74. Expedient *Sobre pasar el escrivano los manuales al Archivo.* ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 104.
75. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 104.
76. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 104.
77. *Bailía y Administración General del Real Patrimonio de Cataluña. Año 1867. Personal. Nueva planta de esta Baylía general aprobada en Real Orden de 31 de mayo de 1867 y nueva planta de asignaciones, jornales y qualificaciones aprobada en Real Orden de 7 agosto 1867.* ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.
78. *Bailía y Administración General del Real Patrimonio de Cataluña. Año de 1856. Expediente instruido en virtud de la Real Orden de 24 de marzo de este año mandando formar las plantas de esta dependencia.* ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.
79. De fet, va elaborar una *Relación de deudores al Patrimonio de Cataluña en 30 de setiembre de 1868* amb 112.363,063 escuts a favor del Reial Patrimoni que, per més "revolucionària" que fos la Junta, tot i provenir de l'antic i denostat Reial Patrimoni, no estava disposada a perdre.
80. *Planta de los empleados de que deberá constar esta oficina.* Segell estampat amb escut de barres i la llegenda: *SECUESTRO DEL PATRIMONIO QUE FUE DE LA CORONA. CATALUÑA.* ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.
81. ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 104.
82. Tot això, a *Expediente de la muda de libros y papeles del Maestro Racional al del Real Patrimonio y de la propiedad de las casas llamadas patrimoniales de la Baylia, en 1819.* ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 104.
83. Informe de Josep Avià de 1819, cit.
84. Com, per exemple, el grup Classe 1a, Aa: "*Libros que contienen las escrituras en limpio o por extenso*", que passa de només 30 unitats el 1819 a 137 el 1841 i 1968; o el Bg: "*Apeos del corregimiento de Puicerdá*", que passen de 28 el 1841 (i que eren els controlats en temps d'Avià) a 83 el 1868, per haver estat incorporats els capbreus del monestir de Cuixà, etc., que a l'inventari de 1841 eren encara en lligalls.
85. *Memorias sobre el Archivo del Real Patrimonio de Cataluña formadas por los oficiales 1º y 2º del mismo, D. Santiago Caldas y D. Ramon Avià.* ACA. RP. Batllia Moderna, caixa 105.
86. On hi havia l'arxiu de l'Adelantamiento de Burgos. Cf. RODRÍGUEZ DE DIEGO, José Luis. *Instrucciones para el gobierno del Archivo de Simancas.* Madrid: 1989, pàgs. 45-47.
87. N'hi ha un de parcial de 102 armaris.
88. Excepte les de la Classe 2ª, Bg: "*Apeos del corregimiento de Puicerdá*", per les raons esmentades més amunt.

89. En dos exemplars, un de definitiu, al qual li manca un bifoli, i un altre que recull els inventaris parcials, originals, per a confegir el definitiu.
90. A l'arxiu hi havia "*cinco sillas de brazos de nogal usadas; nueve id. de sauce muy estropeadas; una mesa de álamo blanco carolado con ocho caxones; dos idem cubiertas de hule con dos cajones cada una; cuatro idem de madera ordinaria pintadas, con dos idem; una idem grande muy vieja; dos facistoles de coro de madera común; cinco atriles de idem; un pupitre muy viejo; nueve reglas de varios tamaños; tres escupideras de madera común y muy usadas; cuatro cajas de madera para poner arenilla; dos escaleras de mano; una horquilla para colocar las cortinas en los balcones; una percha para colgar las capas y sombreros; una mampara de madera; una escribanía de latón con la campanilla rota; cuatro juegos de tinteros de id. con sus obleeras y salvaderas; un par de tixerías grandes; otro idem medianas; un sello de bronce; un tórculo para sellar; tres braseros de cobre con sus cajas de madera todo viejo; una badila de latón; cuatro barras de hierro para asegurar los balcones; una cerradura con su llave; cinco carteras viejas de badana; dos sacudidores de orillo; un plumero; un mapa grande del Principado de Cataluña; otro idem del litoral de dicho Principado; un ejemplar de la ordenanza de la Real Casa; las esteras de dos piezas interiores cuasi inservibles; idem las de la primera pieza que son nuevas de este año; Además, todos los estantes de madera pintada donde están colocados los libros, legajos y demás papeles; cuatro cortinas de lienzo inservibles". Com es pot veure, les instal·lacions eren de veritable luxe asiàtic.*
91. Per tot aquest període, segueixo fidelment el treball d'UDINA I MARTORELL, F. "El Archivo del Real Patrimonio de Cataluña", cit., bastit sobre documentació del mateix Arxiu del Reial Patrimoni, del de la Corona d'Aragó (expedient personal de González Hurtebise) i del treball de MARTÍNEZ FERRANDO, Jesús Ernesto. "Archivo de la Corona de Aragón (Reformas en el edificio e instalaciones y nuevos ingresos documentales)". *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XVII (1944), pàgs. 225-238.
92. "Informe que l'Institut d'Estudis Catalans va traslladar a l'Excm. Sr. President de la Diputació de Barcelona, sobre l'estat d'alguns arxius de Catalunya i la conveniència de la seva millor instal·lació". *Anuari de l'IEC*, 1909-1910, pàgs. 25-34. UDINA, F. "El Archivo del Real Patrimonio de Cataluña". Cit., pàgs. 10-11.
93. MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. "Archivo de la Corona de Aragón (Reformas en el edificio e instalaciones, y nuevos ingresos documentales)", cit., esmentat per UDINA MARTORELL. "El Archivo del Real Patrimonio". Cit., nota 28, pàg. 11.
94. Són els papers reunits en el que, en argot de l'ACA, es denominen *Carpets rojas*, perquè es troben en lligalls d'aquest color. Coneguda és de tots els investigadors que han fet recerques en el fons de l'Arxiu del Reial Patrimoni l'existència de prop d'un miler de lligalls encarpetats entre cartrons de color vermell, sense cap mena d'identificació exterior de contingut: ni matèria ni número. Aquests lligalls són, sospitosament, de grandària absolutament regular: entorn dels 18 cm de gruix. Quan en un arxiu trobem un conjunt de lligalls d'una mida estàndard, cal sospitar del seu contingut. La casualitat va fer que, abans i en els anys setanta, s'obriessin els lligalls més desordenats, aquells que reunien papers de diverses procedències institucionals i èpoques. Es conclouí que el fons era absolutament caòtic i, per tant, atesa l'amplitud del conjunt, inclassificable. La realitat és molt diversa. Les *carpetas rojas* recullen, d'una banda, els papers solts existents en el seu moment a l'Arxiu del Mestre Racional, sobretot als armaris no recollits per Capmany (el qual, recordem-ho, es limità a copiar, traduït a llengua castellana, l'inventari del final del segle XVI); de l'altra, els documents, també solts, produïts per la Batllia General de Catalunya, documentats als inventaris dels segles XVI-XVII (les *papirotacions* de què parlen) i a l'inventari del fons de la Batllia antiga, que incorpora les correspondències amb la nova

classificació, on al final es recull que “A más de todos los libros que arriba quedan descritos se hallan sobre los estantes un sin número de legajos que contienen pedimientos antiguos, plicas, letras y poderes exhibitas de los procesos antiguos, traslados y otros papeles sueltos, como también muchos líos de pergaminos que se considera serían documentos que se exhibían en las causas”, i, per fi, els expedients de tota mena, del segle XVIII endavant, que trobem citats a l’inventari del Reial Patrimoni de 1841, alguns dels quals eren ja a l’arxiu i d’altres encara a les oficines administratives. Quan recentment ha estat iniciada l’operació del control del conjunt, ha saltat la sorpresa: al costat de lligalls de contingut totalment vari, molts dels lligalls corresponen a les unitats recollides a l’inventari general del Reial Patrimoni de l’any 1840. (L’operació, molt avançada, fou iniciada per José Luis Clares, en aquells moments del Cuerpo de Ayudantes de Archivos, a l’inici dels anys noranta, i continuada per Mariluz Rodríguez Olivares, Cap de Departament de l’ACA, a qui he d’agrair la comunicació de molts dels documents en què s’ha basat aquest estudi.) La qual cosa vol dir que no fou tan caòtica la recollida dels papers i expedients en el seu moment. I que altres conjunts, més varis, poden respondre tant a les *papiracions* dels inventaris de la Batllia del segle XVI com als lligalls i conjunts de papers existents a la Batllia i en el segon grup d’armaris de l’arxiu del Mestre Racional. Uns i altres, però, havien perdut la seva individualitat, subsumits en una unitat superior que era la del mateix arxiu. Igualment passa amb els pergamins. L’inventari de 1840 recull, com hem vist, sis lligalls amb 694 pergamins i l’inventari amb correspondències, molts massos. Són els que podem considerar “de la Batllia”. D’altra banda, la memòria de Santiago Caldas cita “*un sinnúmero*” de pergamins que cal examinar. Són, sens dubte, els que procedeixen de l’Arxiu del Mestre Racional.

95. MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. “Archivo de la Corona de Aragón (Reformas en el edificio e instalaciones y nuevos ingresos documentales)”. Cit., pàg. 4.
96. “Cartilla de Organización de Archivos”. Separata del *Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas*, 55 (1960), pàg. 19.
97. *Manuel d’Archivistique. Théorie et pratique des Archives publiques en France. Ouvrage élaboré par l’Association des Archivistes Français*. Paris: 1970.
98. Al capítol de MADY, J.; PÉROTIN, Y.; RIGAULT, J. “Le classement et la cotation”, pàg. 188, nota 1.
99. “Sobre la organización de los Archivos”. *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, núm. 13 (1875), pàgs. 213-218.

Resumen

El Archivo del Real Patrimonio de Cataluña fue creado de derecho en 1804, recreado en 1814 y se convirtió en una realidad de hecho en 1818 con la incorporación del fondo del racional. Responde a la necesidad de controlar los ingresos del tradicional real patrimonio, un tanto abandonado, según parece, por Intendencia. El destino del archivo va ligado al destino del real patrimonio y a su progresiva liquidación. Después de una vida llena de avatares, ingresó en el Archivo de la Corona de Aragón en los últimos meses del año 1936.

Résumé

Les Archives du Patrimoine royal de Catalogne ont été créées en 1804, instituées à nouveau en 1814 et sont devenues une réalité en 1818 avec l'incorporation du fonds du comptable général. Elles répondent à la nécessité de contrôler les revenus du patrimoine royal traditionnel, quelque peu abandonné semble-t-il par l'Intendance. La destinée des archives est liée à celle du patrimoine royal et à sa progressive liquidation. Après une vie bien remplie, elles ont été intégrées aux Archives de la Couronne d'Aragon dans les derniers mois de 1936.

Summary

The Archive of the Royal Patrimony of Catalonia was created by law in the year 1804, recreated in 1814, and became a reality in 1818 with the incorporation of the collection of the accountant general. It responds to the need to control the income of the traditional royal patrimony, which appears to have been somewhat abandoned by the supervising body. The destiny of the archive is linked to the destiny of the royal patrimony and its progressive liquidation. After an eventful life, it was incorporated into the Archive of the Crown of Aragon at the end of the year 1936.